

# Langstlevenden en kinderen: welk evenwicht?

---

*Jacob Reniers*

*Onder wetenschappelijke begeleiding van:  
Prof.dr. A.L. Verbeke en V. Allaerts*

## INLEIDING EN ONDERZOEKSVRAAG

*“Ik had een vriendin van wie de zus overleden was. Haar schoonbroer was zeer snel hertrouwd. Bijna al zijn goederen zijn naar die nieuwe vrouw gegaan en de kinderen van de zus kregen bijna niks.”*

*“Vruchtgebruik zou verboden moeten worden wanneer er kinderen uit een tweede huwelijk zijn.”*

*“Je moet je in de plaats stellen van iemand die zijn leven weer opneemt met een andere partner. Hij verloochent zijn kinderen niet, het is normaal dat hij in de eerste plaats aan zijn partner denkt, in plaats van naar het verleden te kijken. Het is normaal dat de kinderen een beetje jaloers zijn, maar het is hun geld niet. Het is hun vader. Als ze kwaad zijn, dan is dat maar zo.”<sup>1</sup>*

Uit een studie van de Koning Boudewijnstichting in het algemeen, en voorgaande getuigenissen in het bijzonder, blijkt dat de discussie over het erfrechtelijk statuut van de langstlevende echtgeno(o)t(e) (hierna: echtgenote)<sup>2</sup>, geen zwart-wit verhaal is. Het is integendeel een technische en complexe aangelegenheid, die de nodige nuance verdient: onderscheid tussen partners in een eerste en tweede huwelijk; tussen oudere en jongere mensen; een verschil in visie tussen mannen en vrouwen; ... De bevraging toont ons dat het

---

<sup>1</sup> Enkele getuigenissen uit een recente bevraging van de Koning Boudewijnstichting over de percepties van mensen bij erfeniskwesties: V. DE POTTER en I. VAN DORSELAER, *Percepties en verwachtingen over erven en nalaten in België – Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting*, Brussel, www.kbs-frb.be, 2014, 26-27.

<sup>2</sup> Aangezien in 75% van de gevallen de vrouw het langste leeft, aldus M. PUELINCKX-COENE, “De grote promotie van de langstlevende echtgenote – Beschouwingen bij de integratie van de wet van 14 mei 1981 in het bestaande recht”, *TPR* 1981, 593; hetzelfde geldt uiteraard voor de man.

huidige erfrecht moet openstaan voor een nieuwe realiteit met nieuwe gezinsvormen.

Op 20 juli 2017 werd de langverwachte wijziging van het Burgerlijk Wetboek (hierna: BW) aangaande erfenissen en giften aangenomen in het federaal parlement.<sup>3</sup> Het ouderwets regime, dat teruggaat tot de *code civil* van Napoléon in 1804, was niet meer houdbaar, gelet op de maatschappelijke veranderingen.<sup>4</sup> Die maatschappijwijziging – van de grote familie naar een kerngezin, een leefgemeenschap<sup>5</sup> – had ook in Frankrijk reeds voor een ommekeer in het erfrecht gezorgd.<sup>6</sup> Niettemin raakte de wetgever niet (echt<sup>7</sup>) aan het bijzondere statuut van de langstlevende echtgenote – ingevoerd door de wet van 14 mei 1981<sup>8</sup> – hoewel er reeds in 2014 werd gepleit om dit statuut aan te passen<sup>9</sup> en dit ook in de huidige debatten in vraag werd gesteld<sup>10</sup>. Er

<sup>3</sup> Wet van 31 juli 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen inzake, *BS* 1 september 2017.

<sup>4</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 4; VAN CAUTER, federaal parlements lid en tevens één van de dragers van het wetsvoorstel dat leidde tot de nieuwe erfwet, kaarte de nood aan vernieuwing reeds aan in 2016: *Vr. en Antw.* Kamer 15-16, 17 maart 2016, 36 (Vr. Nr. 8 C. VAN CAUTER); P. DE PAGE, “La réserve héréditaire, quel futur?” in S. WATILLON (ed.), *Le défi du notaire/De uitdaging voor de notaris*, Brussel, Larcier, 2011, 154.

<sup>5</sup> W. PINTENS, “Het Duitse en Franse erfrecht *ab intestato* rechtsvergelijkend bekeken” in W. PINTENS (ed.), *Liber Amicorum – Roger Dillemans*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1997, 210.

<sup>6</sup> Loi du 23 juin 2006 portant réforme des successions et des libéralités, *JO* 24 juin 2006; Loi du 3 décembre 2001 relative aux droits du conjoint survivant et des enfants adultérins et modernisant diverses dispositions de droit successoral, *JO* 4 décembre 2001.

<sup>7</sup> *België*: er zijn niettemin enkele belangrijke wijzigingen die deze bijdrage verder zal uitdiepen: I. VOGELAERE en M. MATTHIJS, “Nieuw erfrecht moet Napoleon doen vergeten”, *De Juristenkrant*, 2017, 5. In dat opzicht is vooral het nieuwe art. 915 bis §2/1 (art. 49 van wet van 31 juli 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen inzake) een belangrijke correctie op de reserve van de langstlevende echtgenote: R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 294, nr. 524. *Frankrijk*: hoewel de wet van 2001 het erfrecht van de langstlevende echtgenote verbetert, staat BEAUBRUN er kritisch tegenover: de langstlevende echtgenote is niet zo’n bijzondere erfgenaam als de wet doet vermoeden, zeker niet wat betreft haar reserve. Bovendien zou volgens hem de reserve van de langstlevende echtgenote een gevolg kunnen zijn van drukkingsgroepen in het parlement. Welke betekenis heeft de wet van 2001 dan nog? Zie M. BEAUBRUN, “Droits du conjoint survivant: une réforme pour le plaisir”, *Défrenois* 2001, 899.

<sup>8</sup> Wet van 14 mei 1981 tot wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, *BS* 27 mei 1981. Deze wet voerde een reservatair erfrecht in voor de langstlevende echtgenote: F. TAINMONT, “Pour la suppression de la réserve du conjoint survivant” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELSEN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Liber Amicorum – Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 421.

<sup>9</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 0681/001, 12. Zie ook: A. MAELFAIT, “Naar een nieuw erfrecht voor de langstlevende echtgenoot – mag het ook minder?” in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2015*, Brugge, Die Keure, 399.

<sup>10</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 11. Er werd vaak verwezen naar de studie van de Koning Boudewijnstichting. Dat toont ons dat de wetgever

kunnen meer bepaald twee argumenten worden gedistilleerd. Enerzijds voedt volgens o.a. VAN GEYSEL de nieuwe wet de ‘giftige cocktail’ – combinatie van regels ten gunste van de langstlevende echtgenote, waardoor de kinderen in de kou blijven staan – in plaats van ze af te bouwen.<sup>11</sup> Anderzijds betreurde het wetsvoorstel van 2014 dat de abstracte reserve, waarop de langstlevende echtgenote gerechtigd is, geen onderscheid maakt naargelang de samenstelling van de nalatenschap bestaat uit aanwinsten of niet (zie *infra* nr. 50 e.v.).<sup>12</sup> In Frankrijk werd het statuut van de langstlevende echtgenote weliswaar door de *Assemblée Nationale* geanalyseerd en gewijzigd, maar een te verregaande bescherming, zoals de reserve, werd als inadequaaf afgedaan.<sup>13</sup> FERRAND noemt de hervorming “*modeste*”, dankzij vijandigheid vanwege het notariaat.<sup>14</sup>

De kritiek vertrekt in beide Belgische wetsvoorstellen vanuit een te onderscheiden invalshoek, maar komt grotendeels op dezelfde vraagstelling neer: *wat is de ideale positie van de langstlevende echtgenote tegenover afstammelingen en voorkinderen?*<sup>15</sup> Dit onderzoek probeert een antwoord te

---

ook heeft nagedacht over het statuut van de langstlevende: Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 36.

<sup>11</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 87. Die mening heeft VAN GEYSEL voordien ook al verkondigd: A.-C. VAN GEYSEL, “L’usufruit du conjoint survivant et du cohabitant légal survivant, les inconvénients d’une solution idéale” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en question*, Limal, Anthemis, 2015, 277. Niet iedereen is het daar mee eens: C. DECLERCK, “De erfwet 2017 in het licht van het na te streven evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen”, *CDR* 2017, 89. RENCHON volgt wel deze redenering en legt uit waarom de cocktail wel degelijk giftig is: J.-L. RENHON, “L’usufruit successoral légal du conjoint survivant” in S. BILLER, P. DE PAGE, B. DELAHAYE, F. LALIERE en J.-L. RENCHON (eds.), *Actualités en droit de succession*, Limal, Anthemis, 2017, 12.

<sup>12</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 0681/001, 12. Ook VERBEKE pleitte voordien al voor de invoering van dit onderscheid: A.-L. VERBEKE, “Langstlevende echtgenoot versus kinderen. Een nieuwe communautaire twist in België?”, *TPR* 2013, 2472.

<sup>13</sup> P. MALAURIE, *Les successions – Les libéralités*, Paris, Lextenso-éditions, 2010, 70, nr. 102; W. PINTENS, “Het Duitse en Franse erfrecht *ab intestato* rechtsvergelijkend bekeken” in W. PINTENS (ed.), *Liber Amicorum – Roger Dillemans*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1997, 212. Volgende thesis kaart dit ook aan: C. PRIEMS, *Is het voorbehouden erfdeel in het erfrecht vandaag nog gerechtvaardigd? Met een rechtsvergelijkende analyse*, onuitg. masterscriptie UGent faculteit rechtsgeleerdheid, 2016-17, 29. De hervorming werd er dan ook één die, volgens FERRAND, inefficiënt was: F. FERRAND, “Réserve héréditaire, ordre public et autonomie de la volonté en droit français des successions” in C. CASTELEIN, R. FOQUE en A. VERBEKE (eds.), *Imperative inheritance law in a late-modern society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 189.

<sup>14</sup> F. FERRAND, “Réserve héréditaire, ordre public et autonomie de la volonté en droit français des successions” in C. CASTELEIN, R. FOQUE en A. VERBEKE (eds.), *Imperative inheritance law in a late-modern society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 193.

<sup>15</sup> De discussie in Frankrijk is ook tot die vraag te herleiden. De techniek van reservebescherming werd immers als een inbreuk gezien op de individuele vrijheid. Conclusie? De spanning tussen vrijheid en solidariteit domineert in zowel België als Frankrijk het erfrechtelijk reserve vraagstuk. Zie opnieuw voor een duidelijke analyse: W. PINTENS, “Het Duitse en Franse erfrecht *ab intestato*

zoeken op deze vraag en gaat na of en in welke mate het familiale evenwicht op de helling komt te staan *dankzij de toekenning van een voorbehouden erfaanspraak aan de langstlevende echtgenote*. Hoe kan het recht, in het licht van de hierboven vermelde kritiek, een evenwicht bereiken tussen familiale solidariteit en testeervrijheid?<sup>16</sup> Tussen gezins- en familievermogen? De vraag rijst bovendien of vermogensrechtelijke bescherming van de langstlevende echtgenote leidt tot familieruzies en zo ja, op welke manier het recht hier vervolgens mee moet omgaan, hetzij in klassieke gezinnen, hetzij in nieuw samengestelde<sup>17</sup> gezinnen?

Het onderzoek is om die reden geconcentreerd rond drie centrale (sub)vragen:

- (i) Wat is de huidige stand van zaken betreffende vermogensrechtelijke bescherming van de langstlevende echtgenote;
- (ii) Komt (i) tegemoet aan de maatschappelijke wijzigingen? Bevordert (i) het familiale evenwicht?
- (iii) Indien het antwoord op (ii) verdere nuancering zou vereisen: hoe zou het recht de verhouding tussen langstlevende en andere erfgenamen nog kunnen optimaliseren?

Dit seminariewerk zal zich bij het ontleden van de problematiek niet beperken tot het Belgische erfrecht en tracht een constante link te leggen met het Franse erfrecht, vanuit rechtsvergelijkend perspectief. Die keuze lijkt op het eerste gezicht vreemd, maar ik heb er bewust voor gekozen om deze twee rechtstelsels te vergelijken nèt omdat ze gebaseerd zijn op dezelfde principes, zoals de erfrechtelijke reserve. Het zou te vanzelfsprekend zijn om een stelsel

---

rechtsvergelijkend bekeken” in W. PINTENS (ed.), *Liber Amicorum – Roger Dillemans*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1997, 212. Ook VAN MOLLE herleidt de kwestie tot die vraag: M. VAN MOLLE, “Raison et déraison des avantages matrimoniaux” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en question*, Limal, Anthemis, 2015, 100. Of nog, volgens RENCHON, “*Serait-il alors cohérent de subitement disqualifier ce lien de filiation inconditionnel au profit du lien conditionnel de conjugalité?*”: J.-L. RENCHON, “« Pirates en vue »... Les enfants à la succession de leur père ou de leur mère” in A.-L. VERBEKE, J.M. SCHERPE, C. DECLERCK, T. HELMS en P. SENAËVE (eds.), *Confronting the frontiers of family and succession law – Liber amicorum Walter Pintens*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 1171.

<sup>16</sup> Die moeilijke opgave moest ook worden opgelost door de Franse wetgever in 2001: Rapport par N. ABOUT sûr la proposition de loi relative aux droits du conjoint survivant et la proposition de loi visant à améliorer les droits et les conditions d’existence des conjoints survivants et à instaurer dans le Code civil une égalité successorale entre les enfants légitimes et les enfants naturels ou adultérins, *Sénat* 2001, nr. 378, 132.

<sup>17</sup> Dat is namelijk de nieuwe realiteit waarin we vandaag leven; G. DEGEEST, “De erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder”, *TEP* 2016, 5, nr. 1. Zie ook: P. DE PAGE en I. DE STEFANI, “Quel régime matrimonial choisir pour un remariage” in P. DE PAGE, A. CULOT en I. DE STEFANI (eds.), *Les familles recomposées*, Limal, Anthemis, 2013, 7.

mét, en een stelsel zonder dwingend erfrecht te vergelijken.<sup>18</sup> Hoewel ook die vergelijking ongetwijfeld interessante inzichten zou kunnen verschaffen, zou het verkeerde conclusies kunnen trekken. De kloof tussen percepties van de samenleving die ten grondslag liggen aan het erfrecht in beide rechtsstelsels is immers niet vaak te overbruggen. Het leek mij daarom eerder uitdagender om te analyseren hoe België en Frankrijk, beide teruggaand op de *code civil*, in de loop der tijd op een andere<sup>19</sup> wijze zijn geëvolueerd richting een moderner erfrecht, waarin de erfrechtelijke reserve in vraag wordt gesteld.<sup>20</sup> In beide verwante rechtsstelsels is het vraagstuk over de reserve van de langstlevende echtgenote doorheen de jaren aan bod gekomen<sup>21</sup>, in tegenstelling tot Nederland, waar de wetgever ervoor gekozen heeft om de langstlevende echtgenote niet rechtstreeks een voorbehouden erfaanspraak te verlenen.<sup>22</sup> Frankrijk verdient dus om die reden mijn voorkeur<sup>23</sup>: welke positie neemt de langstlevende echtgenote daar in en hoe verhoudt zij zich tot andere erfgenamen? En in welke mate zou dit richtinggevend en bevorderend kunnen zijn voor consensus daaromtrent in België?

---

<sup>18</sup> Frankrijk doet echter vermoeden om wat de reserve van de langstlevende echtgenote betreft, een stelsel zonder dwingend erfrecht te willen zijn, zie bv. Rapport par N. ABOUT sùr la proposition de loi relative aux droits du conjoint survivant et la proposition de loi visant à améliorer les droits et les conditions d'existence des conjoints survivants et à instaurer dans le Code civil une égalité successorale entre les enfants légitimes et les enfants naturels ou adultérins, *Sénat* 2001, nr. 378, 132. Zie ook *infra* nr. 27.

<sup>19</sup> Want de Franse oplossing is van heel andere aard. Dat zal verder blijken in dit seminariewerk. Zie ook: W. PINTENS, "Het Duitse en Franse erfrecht *ab intestato* rechtsvergelijkend bekeken" in W. PINTENS (ed.), *Liber Amicorum – Roger Dillemans*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1997, 211-212; W. PINTENS, "Marital agreements and private autonomy in France and Belgium" in J.M. SCHERPE (ed.), *Marital agreements and private autonomy in comparative perspective*, Oxford, Hart, 2012, 69.

<sup>20</sup> PUELINCKX-COENE volgde hetzelfde stramien, omdat beide landen eens één gemeenschappelijke erfregeling kende: M. PUELINCKX-COENE, "Hoe groen is het gras aan de andere kant van de heuvel? Recente evolutie van het erfrecht van de langstlevende echtgenote over de grens en bij ons", *TPR* 2004, 523. Zie ook: O. ROY, "Réserve héréditaire et solidarité familiale" in H. FULCHIRON (ed.), *Solidarity between generations*, Brussel, Bruyant, 2013, 642 e.v.

<sup>21</sup> In België in 1981 (Wet van 14 mei 1981 tot wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenote, *BS* 27 mei 1981) en in Frankrijk in 2001 (Loi du 3 décembre 2001 relative aux droits du conjoint survivant et des enfants adultérins et modernisant diverses dispositions de droit successoral, *JO* 4 décembre 2001). In Europa werd bovendien in 1981 al benadrukt dat de langstlevende echtgenote een zeker levenskader moet kunnen hebben, indien haar partner overlijdt: Recommendation No. R (81) 15 of the committee of ministers to member states on the rights of spouses relating to the occupation of the family home and the use of the household contents, 16 octobre 1981.

<sup>22</sup> Art. 29, boek 4 Burgerlijk Wetboek.

<sup>23</sup> Bovendien trok de eigenaardige regeling over de reserve mijn aandacht: art. 914-1 Code Civil; M. BEAUBRUN, "Droits du conjoint survivant: une réforme pour le plaisir", *Défrenois* 2001, 899; C. JUBAULT, *Droit civil – Les successions, Les libéralités*, Paris, Montchrestien Lextenso-editions, 2010, 210, nr. 293.

## TANTE-KAAT ONDERZOEKSVRAAG

De tante-Kaat vraag moet dienen als rode draad, om de praktische draagwijdte van de problematiek te onderscheiden van de juridisch-technische omkadering. Eerst schets ik kort die juridisch-technische omkadering. Daarna koppel ik deze theorie aan twee onderscheiden voorbeelden. Op die manier leid ik de tante-Kaat onderzoeksvraag af.

De langstlevende echtgenote neemt in het erfrecht een bijzondere positie in. Op verschillende punten wijkt haar erfrecht af van dat van de andere erfgenamen. Eerst en vooral ontbreekt er enige graad van bloedverwantschap tussen haar en de erflater. Daarnaast heeft de langstlevende echtgenote – zoals de kinderen van de erflater, maar zeer verschillend omschreven – zowel een wettelijk als een reservatair erfrecht. Ten eerste is, in tegenstelling tot andere erfgenamen, haar wettelijk erfrecht herleid tot vruchtgebruik op de hele nalatenschap (indien zij in samenloop komt met afstammelingen). Ten tweede is ook de langstlevende echtgenote titularis van een reserve, zij het dat dit voorbehouden erfdeel (i) een onderscheid maakt tussen een kwalitatief (gezinswoning en daarin aanwezige huisraad) en kwantitatief (helft van de nalatenschap) deel; (ii) ook hier beperkt is tot vruchtgebruik en (iii) haar kan ontnomen worden en dus niet absoluut mag worden begrepen. Wat betekent dit nu voor de verhouding tussen de langstlevende echtgenote en (niet-)gemeenschappelijke kinderen?

Ik onderscheid twee eenvoudige, fictieve situaties:

- (i) Dirk en Sarah, getrouwd onder het wettelijk stelsel, hebben twee kinderen, Fien en Joost. Indien papa Dirk overlijdt en geen testament heeft geschreven, zullen Fien en Joost van hem erven. Elk krijgen zij 1/2<sup>e</sup> van de nalatenschap van papa. Mama Sarah mag echter niet vergeten worden. Dit betekent concreet dat zij, zolang als ze leeft, minstens de helft van de goederen (de reserve) van papa Dirk mag blijven ‘gebruiken’. Joost en Fien vinden dit gelukkig niet erg. Zij hebben een goede verstandhouding met mama en zullen later van haar erven. Mama Sarah blijft als een kapitein het schip<sup>24</sup> besturen en neemt het roer van papa Dirk over.
- (ii) Niettemin trouwt Sarah opnieuw na enkele jaren, ditmaal met Geert. Indien mama Sarah overlijdt en geen testament heeft geschreven, zullen Fien en Joost van haar erven. Elk krijgen ze 1/2<sup>e</sup> van de nalatenschap van mama. ‘Stief’papa Geert mag echter niet vergeten worden. Dit betekent concreet dat hij, zolang

---

<sup>24</sup> Naar het voorbeeld van VERBEKE uit een les ‘erfrecht en giften’ in 2017.

als hij leeft, minstens de helft van de goederen (reserve) van mama Sarah mag blijven ‘gebruiken’. Joost en Fien vinden dit niet zo leuk. Zij hebben geen goede verstandhouding met Geert. Zij moeten zich nu noodgedwongen tot Geert wenden, als ze bijvoorbeeld het ouderlijk huis, waarin ze altijd hebben gewoond, willen afkopen.<sup>25</sup> Niettemin kan Geert hiertegen een veto stellen. Bovendien zullen zij bij Geert moeten aankloppen, als ze geld nodig hebben voor hun studies.<sup>26</sup> Dit vinden Fien en Joost bijzonder vervelend en er ontstaat ruzie tussen hen en Geert. Fien en Joost vinden het niet rechtvaardig dat de wet Geert beschermt met dat – naar hun mening – voorbijgestreefd principe van de reserve.

Dit onderzoek gaat na of de hierboven beschreven situatie, rekening houdend met de concrete gezinsomstandigheden, wenselijk is. *Moeten mama Sarah en ‘stiefpapa Geert steeds recht hebben op de helft van papa Dirk en mama Sarah hun vermogen of moet er in beide gevallen de mogelijkheid bestaan om de langstlevende echtgenote te onterven?*<sup>27</sup> Die laatste hypothese behoort – tenzij in uitzonderlijke gevallen - voornamelijk niet tot een van de mogelijkheden. De wet beschermt de langstlevende echtgenote en wil vermijden dat zij voor een voldongen feit komt te staan, indien de partner overlijdt. Zo moet zij bijvoorbeeld altijd in het ouderlijk huis kunnen blijven wonen.

De tante-Kaat onderzoeksvraag luidt: *Is het in de huidige maatschappij, gelet op het grote aantal nieuw samengestelde gezinnen (zoals in het tweede voorbeeld)<sup>27</sup>, nog wenselijk om de langstlevende echtgenote wettelijk en financieel te beschermen met een voorbehouden erfaanspraak? Is deze bescherming geen bron van familiale conflicten?*<sup>28</sup>

<sup>25</sup> A.-L. VERBEKE, “Assepoester-erfrecht”, *T. Not.* 2003, 439.

<sup>26</sup> F. TAINMONT, “Pour la suppression de la réserve du conjoint survivant” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELSEN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Liber Amicorum – Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 413.

<sup>27</sup> A. VERBEKE, “De langstlevende echtgenoot als lastpak. Inperking van de langstlevende via huwelijkscontract” in F. BUYSENS, H. CASMAN, C. DECLERCK en A. VERBEKE (eds.), *Vermogensplanning met effect na overlijden – Langstlevende*, Brussel, Larcier, 2010, 13.

<sup>28</sup> Een vrees die federale parlementsleden ÖZEN en BROTCORNE koesteren: wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 11 en 15. Minister GEENS is het daar niet mee eens en wijst op de correcties op het erfrechtelijk mechanisme van de reserve: wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 19. Er is duidelijk controversie en om die reden dringt een *in concreto* beoordeling van de problematiek zich op.

# 1. HUIDIG STATUUT LANGSTLEVENDE ECHTGENOTE

## 1.1. SITUERING EN BEGRIPSAFBAKENING

### 1.1.1. *Reserve en beschikbaar deel*

#### a. Reserve

1. BLIND KANON VERSUS NODIGE BESCHERMING – Het principe van een voorbehouden erfaanspraak (hierna: reserve)<sup>29</sup> is te benaderen vanuit drie invalshoeken. Vooreerst zijn we genoodzaakt het beginsel algemeen te definiëren: de reserve<sup>30</sup> is een deel van de nalatenschap<sup>31</sup> dat de erfflater niet kan aantasten door schenkingen te doen of legaten te stipuleren, omdat het dwingend toekomt aan enkele reservataire erfgenamen.<sup>32</sup> Dezelfde definitie geldt in Frankrijk, waar het begrip expliciet is opgenomen in de Code Civil (hierna: Cc).<sup>33</sup> Daarnaast onderscheid ik twee strekkingen die er elk een eigen visie van de reserve op nahouden. Enerzijds benaderen vele rechtsgeleerden de reserve pejoratief, als ware het een *blind kanon of obstakel*.<sup>34</sup> Anderzijds kan de reserve de functie hebben van een *belangrijke financiële bescherming*

<sup>29</sup> Omdat het Franse recht ook de term ‘reserve’ gebruikt: P. MALAURIE, *Les successions – Les libéralités*, Paris, Lextenso-éditions, 2010, 309.

<sup>30</sup> De nieuwe wet van 2017 vermeldt de term expliciet: nieuw artikel 922/1, §1 BW.

<sup>31</sup> Wat veronderstelt dat de schuldvordering op de nalatenschap een erfvordering is: R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 279.

<sup>32</sup> R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Kernbegrippen erfrecht en giften*, Brugge, Die Keure, 2012, 82, nr. 195; R. BARBAIX, *Familiaal vermogensrecht in essentie*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 286, nr. 685; M.-C. CATALA DE ROTON, *Les successions entre époux*, Parijs, Economica, 1990, 254; W. PINTENS, K. VAN WINCKELEN en J. DU MONGH, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 345, nr. 1041 en 1043; R. REVOL, “La réserve du conjoint survivant”, *Gaz.Pal.* 2002, 23; A. VASTERSAVENDTS, “Reserve en beschikbaar deel”, *TPR* 1985, 471 en 472.

<sup>33</sup> Art. 912 Cc.

<sup>34</sup> R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Kernbegrippen erfrecht en giften*, Brugge, Die Keure, 2012, 82, nr. 194; R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 276; H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 290, nr. 409; M. COENE, “Doorlichting van de reservebescherming, enkele bedenkingen” in KFBN, *De erfrechtelijke reserve in vraag gesteld, II*, Brussel, Bruyart, 1997, 161, nr. 47; P. DELNOY, *Les libéralités et les successions*, Brussel, Larcier, 2016, 64, nr. 28; L. MEISSONNIER, “La loi portant réforme des successions et des libéralités du 23 juin 2006, une réforme manquée?”, *Petites Affiches* 2008, 127; W. PINTENS, “Enkele bedenkingen over het erfrecht en de erfrechtelijke reserve in rechtsvergelijkend perspectief” in W. PINTENS en B. VAN DER MEERSCH (eds.), *Verffening-verdeling van de nalatenschap*, Antwerpen, Maklu, 1993, 5, nr. 5; M. PUELINCX-COENE, *Beginselen van het Belgische privaatrecht, VI, Erfrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 485, nr. 473; F. TAINMONT, “Le droit successoral belge”, *Electric Journal of Comparative Law* 2010, 9; A.-L. VERBEKE, “To Reserve or Not to Reserve”, *TEP* 2011, 6. Een ‘obstakel’ dat afstamt uit de feodale tijd: C. CASTELEIN, “Verleden, heden en toekomst van de erfrechtelijke reserve – Aanzet voor een grondige en kritische reflectie” in F. BUYSENS, K. GEENS, H. LAGA, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Over naar familie – Liber Amicorum Luc Weyts*, Brugge, Die Keure, 2011, 114.



ten voordele van de afstammelingen en de langstlevende echtgenote.<sup>35</sup> De wetgever heeft in het nieuwe erfrecht niet zomaar het principe van de reserve behouden (art. 913 BW<sup>36</sup>).<sup>37</sup> De Franse wetgever en doctrine hebben deze discussie al enkele jaren geleden beëindigd in het nadeel van de reserve.<sup>38</sup> De wet van 23 juni 2006 tot wijziging van de erfenissen en giften bevestigt die tendens.<sup>39</sup> FERRAND heeft bovendien onderlijnd dat in deze nieuwe wet de wilsvrijheid, voordien “*enfermé dans un carcan d’ordre public successoral*”, zegeviert.<sup>40</sup> Sindsdien kan een reservataire erfgenaam afstand doen van zijn vordering tot inkorting (zie *infra* nr. 34).<sup>41</sup> België heeft deze mogelijkheid pas in 2017 goedgekeurd.<sup>42</sup> Dit laat geen twijfel over een mogelijke invloed van de Franse hervormingen op die van België.<sup>43</sup>

<sup>35</sup> Een enquête toont dat de meerderheid van de notarissen achter het principe van de reserve staat. De vraag is evenwel of deze enquête *anno* 2017 nog relevant is: J. VAN HOUTTE, G. FRANSSEN en W.-V. WAMBEKE, “De sociaalrechtelijke betekenis van de erfrechtelijke reserve” in KFBN (ed.), *De erfrechtelijke reserve in vraag gesteld*, II, Brussel, Bruyant, 1997, 64; mits enkele aanpassingen wenselijk zouden zijn, volgens R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 277, nr. 489. Ook staat bovendien vast dat ouders vaak wensen dat hun kinderen in alle omstandigheden erven, volgens W. PINTENS, “Pleidooi voor een rechtsvergelijkende analyse van de reserve” in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2015*, Brugge, Die Keure, 2015, 414, nr. 1. Het staat vast dat de nieuwe erfwet om die reden het principe van de reserve heeft behouden: H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 300, nr. 422.

<sup>36</sup> Vanaf nu spreek ik niet meer van *het nieuwe artikel*. De nieuwe wet is namelijk goedgekeurd. Indien ik een oud artikel citeer, zal ik expliciet vermelden dat het om *een oud artikel* gaat.

<sup>37</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 14; B. DELAHAYE, “Les outils de la planification successorale pour une famille recomposée en harmonie” in S. BILLER, P. DE PAGE, B. DELAHAYE, F. LALIERE en J.-L. RENCHON (eds.), *Actualités en droit de succession*, Limal, Anthemis, 2017, 117, nr. 5; N. LABEEUW en R. ELSERMANS, “De hervorming van het erfrecht”, *Nieuwsbrief Notariaat* 2017, 2, nr. 6 en 7.

<sup>38</sup> F. FERRAND, “Le droit français des successions: une avancée réformatrice vers la modernité” in W. PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 198, nr. 8; M. GRIMALDI, “Présentation de la loi du 23 juin 2006 portant des successions et des libéralités”, *D.* 2006, 2554; O. ROY, “Réserve héréditaire et solidarité familiale” in H. FULCHIRON (ed.), *Solidarity between generations*, Brussel, Bruyant, 2013, 650.

<sup>39</sup> Loi du 23 juin 2006 portant réforme des successions et des libéralités, *JO* 24 juin 2006.

<sup>40</sup> F. FERRAND, “Le droit français des successions: une avancée réformatrice vers la modernité” in W. PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 198, nr. 8; zie ook: F. FERRAND, “Réserve héréditaire, ordre public et autonomie de la volonté en droit français des successions” in C. CASTELEIN, R. FOQUE en A. VERBEKE (eds.), *Imperative inheritance law in a late-modern society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 195.

<sup>41</sup> Art. 14 du loi du 23 juin 2006 portant réforme des successions et des libéralités; D. GUEVEL, *Droit des successions et des libéralités*, Issy-les-moulineaux, Lextenso-éditions, 2014, 239.

<sup>42</sup> Art. 918 BW; Zie ook: R. BARBAIX, “De inbreng en de inkorting in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL, R. BARBAIX en H. CASMAN (eds.), *Rechtskroniek voor het notariaat – deel 31*, Brugge, Die Keure, 2017, 92, nr. 97.

<sup>43</sup> wat ook wordt verondersteld door VAN HIMME: N. VAN HIMME, “Het verbod van overeenkomsten – Quo vadimus? – Rechtsvergelijkende studie over de toekomst van het verbod en mogelijke oplossingen voor het Belgische erfrecht”, *Not.Fisc.M.* 2011, 268, nr. 58. Wanneer het regent in Parijs, druppelt het in België: R. FOQUE en A. VERBEKE, “Towards an open and flexible inheritance law” in C. CASTELEIN, R. FOQUE en A. VERBEKE (eds.), *Imperative inheritance law in a late-modern society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 220.

2. OPZET – Dit seminariewerk probeert, met de uiteenlopende standpunten in het achterhoofd, voortdurend kritisch te reflecteren over de voor- en nadelen van de reserve (van de langstlevende echtgenote). Bovendien tracht deze bijdrage daarover een kosten-baten analyse te maken, steeds teruggrijpend naar de hierboven vermelde invalshoeken (namelijk: de reserve is *nodig* dan wel *overbodig*). Op die manier vormt er zich een duidelijk kader, waarbinnen verschillende evoluties en krachtlijnen kunnen worden gesitueerd. In elke fase van het onderzoek is immers een terugkoppeling mogelijk naar die invalshoeken. En dat is ook het opzet: we moeten ons steeds afvragen waarom we iets *goedkeuren* dan wel *afkeuren*.

3. BEGUNSTIGDEN – Tot voor 2017 waren de afstammelingen, de langstlevende echtgenote en de ascendenten reservataire erfgenamen. Die laatste categorie verliest echter zijn voorbehouden erfaanspraak onder het nieuwe erfrecht en krijgt, indien zij behoeftig is, slechts een onderhoudsvordering in de plaats.<sup>44</sup> De Franse wetgever heeft in verschillende wetwijzigingen dezelfde evolutie doorgemaakt.<sup>45</sup> Op dit vlak houden België en Frankrijk mekaar in evenwicht: waar Frankrijk, in tegenstelling tot België<sup>46</sup>, enerzijds vrij laat was met het invoeren van een reserve ten voordele van de langstlevende echtgenote<sup>47</sup>, was België, in tegenstelling tot Frankrijk<sup>48</sup>, op haar beurt vrij laat met het ontnemen van een reservataire aanspraak aan de ascendenten.<sup>49</sup>

4. RESERVE IN WAARDE... – Voor 2017 (België) respectievelijk 2006 (Frankrijk) konden reservataire erfgenamen optioneel een zakelijk recht laten gelden op de goederen die vielen binnen hun voorbehouden erfaanspraak.<sup>50</sup>

<sup>44</sup> R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 289, nr. 513; H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 287, nr. 405; D. CHABOT en M. MEYSMAN, “Commentaar bij de wet van 31 juli 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen terzake”, *Orde van Vlaamse Balies 2017*, 7.

<sup>45</sup> La loi du 3 décembre 2001 relative aux droits du conjoint survivant et des enfants adultérins et modernisant diverses dispositions de droit successoral, *JO* 4 décembre 2001; N. LEVILLAIN en M.-C. FORGEARD, *Liquidation des successions*, Paris, D., 2013, (128) 129. Zie ook: F. FERRAND, “Réserve héréditaire, ordre public et autonomie de la volonté en droit français des successions” in C. CASTELEIN, R. FOQUE en A. VERBEKE (eds.), *Imperative inheritance law in a late-modern society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 192.

<sup>46</sup> Wet van 14 mei 1981 tot wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, *BS* 27 mei 1981.

<sup>47</sup> La loi du 3 décembre 2001 relative aux droits du conjoint survivant et des enfants adultérins et modernisant diverses dispositions de droit successoral, *JO* 4 décembre 2001.

<sup>48</sup> La loi du 23 juin 2006 portant des successions et des libéralités, waarbij art. 914 Cc werd geschrapt. Zie ook: J.-F. SAGAUT, *Le nouveau droit des successions*, Paris, D., 2006, 65, nr. 421.

<sup>49</sup> Wet van 31 juli 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen inzake, waarbij het oude art. 915 BW werd opgeheven.

<sup>50</sup> Of nog: de reserve was een *pars hereditatis*, Cass. 7 juni 1906, *Pas.* 1906, I, 293; H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 297, nr. 419.

Het is toe te juichen dat zowel de Belgische als de Franse wetgever (art. 924 Cc) de stap hebben gezet richting een reserve in waarde.<sup>51</sup> Anders oordelen haalt mijns inziens het principe van schenkingen volledig onderuit: bij overlijden van de erflater zou een reservataire erfgenaam doodleuk op de proppen kunnen komen met de eis dat hij een eigendomsaanspraak heeft op het goed, waarin de begiftigde mogelijks al enige tijd woont. In dat opzicht sluit ik mij aan bij de wens van de wetgever om de rechtszekerheid te laten primeren.<sup>52</sup>

5. ...OF TOCH NIET HELEMAAL – Het voorgaande vereist echter enige nuancering. We kunnen de aanpassingen van de wetgevers (dit is ook zo voor Frankrijk<sup>53</sup>) best begrijpen als een omkering van principes: waar voorheen de reserve in natura de algemene regel was en de reserve in waarde de uitzondering, is de reserve in waarde nu de algemene regel geworden en de reserve in natura de uitzondering. *In principe* is de reserve nu een reserve in waarde. Er bestaan echter *uitzonderingen* op die regel.<sup>54</sup> Een belangrijke Belgische uitzondering is de volgende: de langstlevende echtgenote kan immers steeds haar concrete reserve (zie *infra* nr. 30) in natura opeisen (art. 920 §2 BW).<sup>55</sup> Ook hier sluit ik mij aan bij het standpunt van de wetgever. Dat 82% van de ondervraagden in de studie van de Koning Boudewijnstichting het erover eens is dat de langstlevende echtgenote in de familiale woning moet kunnen blijven wonen na overlijden van haar partner, kan bovendien moeilijk onopgemerkt blijven.<sup>56</sup> Ik schaar mij dan ook achter die meerderheidsvisie.

---

<sup>51</sup> *Belgische recht* art. 920 §2 BW. Nu is de reserve dus een *pars bonorum*, een schuldvordering die de erfgenaam heeft op de nalatenschap. Dit wijzigt drastisch de aard van de reserve. Aan een reservataire erfgenaam wordt nu slechts een zekere compensatie verleent in plaats van een betwistingsrecht, als gevolg van de erflater die over te veel goederen van zijn vermogen heeft beschikt: R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 280 en 284; H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 297, nr. 419; M. GJBELS en A. VAN GEEL, “Familiale vermogensplanning in het nieuwe erfrecht: nieuwe mogelijkheden?”, *Nieuwsbrief notariaat* 2018, 4. Op die manier moeten ook geen mechanismen, zoals het oude art. 924 BW, worden aangewend om de reserve in natura te omzeilen: zie bv Gent 9 juni 2016, *TEP* 2017, 179; *Franse recht*: art. 924 Cc; F. LEFEBVRE, *Successions et libéralités*, Levallois, éditions Francis Lefebvre, 2014, 92.

<sup>52</sup> *Belgische recht*: wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 13. Zie ook: R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 276; *Franse recht*: rechtszekerheid ontstaat nu de begiftigde de eigendom over een goed kan behouden: F. LEFEBVRE, *Successions et libéralités*, Levallois, éditions Francis Lefebvre, 2014, 93, nr. 1462.

<sup>53</sup> F. LEFEBVRE, *Successions et libéralités*, Levallois, éditions Francis Lefebvre, 2014, 92, nr. 1430.

<sup>54</sup> Zowel in het Belgische als het Franse recht geldt als uitzondering dat de erflater kan afwijken van dit principe. Ik ga hier in deze bijdrage niet verder op in, dus zie art. 914-1 Cc en F. LEFEBVRE, *Successions et libéralités*, Levallois, éditions Francis Lefebvre, 2014, 95, nr. 1502.

<sup>55</sup> Zie ook: H. CASMAN, “Inleiding tot de nieuwe erfwet 2017. Een overzicht van de krachtlijnen van deze wet” in J. BAEL, R. BARBAIX en H. CASMAN (eds.), *Rechtskroniek voor het notariaat – deel 31*, Brugge, Die Keure, 2017, 21, nr. 52; A.-L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, 1095.

<sup>56</sup> V. DE POTTER en I. VAN DORSSELAER, *Percepties en verwachtingen over erven en nalaten in België – Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting*, Brussel, www.kbs-frb.be, 2014, 28.

De langstlevende echtgenote heeft recht op *een materieel levenskader* en niet op een *schuldvordering om* dat materieel levenskader af te dwingen.<sup>57</sup>

6. OMVANG RESERVE – De omvang van de reserve was tot voor 2017 gelijk in België en Frankrijk. De nieuwe Belgische erfwet veranderde echter ook<sup>58</sup> de omvang van de reserve. Het gedeelte waarover de erflater vrij kan beschikken is, onafhankelijk van het aantal afstammelingen<sup>59</sup>, opgetrokken tot de helft<sup>60</sup> van zijn goederen.<sup>61</sup> Deze wetswijziging bevestigt en komt tegemoet aan de maatschappelijke nood voor meer wilsvrijheid.<sup>62</sup> Frankrijk daarentegen houdt nog steeds vast aan de principes die tot voor de wetswijziging ook van kracht waren in België (de reserve varieert in functie van het aantal afstammelingen) (art. 913 e.v. Cc).<sup>63</sup> De vraag rijst of Frankrijk in de toekomst ook aan de omvang van de reserve zal sleutelen.

## b. Beschikbaar deel

7. BEGRIP – De reserve staat altijd lijnrecht tegenover het beschikbaar deel. Het verband tussen beide principes is terug te brengen, tot wat ik een *haat-liefde verhouding* noem. Enerzijds kan, in het huidige erfrecht, de reserve niet functioneren zonder een beschikbaar deel en omgekeerd. Het ene begrip wordt steeds in één beweging met het andere genoemd. Anderzijds zijn beide principes mekaars tegengesteld. Immers, als er een deel is waarover de erflater niet naar goeddunken kan beschikken, dan is er noodzakelijkerwijs een gedeelte waarover hij wel vrij kan beschikken. Het is dat laatste gedeelte wat we het beschikbaar deel – of in Frankrijk, “*la quotité disponible*” (vb. art. 920

<sup>57</sup> Het voorstel van WEYTS om de langstlevende echtgenote een recht op levenslange huur toe te kennen, kan mij echter ook bekoren en had de wetgever ook kunnen overwegen. Op die manier zou een dubbele doelstelling worden bereikt: (i) geen zakelijke, doch enkel een persoonlijke vordering voor de langstlevende echtgenote, maar (ii) de langstlevende echtgenote behoudt wel haar materieel levenskader: L. WEYTS, “Zal men een zakelijk of een persoonlijk recht aanbieden ter bescherming van een ongestoord wonen voor de langstlevende partner?” in W. PINTENS, A. ALEN, E. DIRIX en P. SENAEVE (eds.), *Vigilantibus ius scriptum – Feestbundel voor Hugo Vandenberghe*, Brugge, Die Keure, 2007, 443.

<sup>58</sup> De zoveelste wijziging met betrekking tot de reserve. Het moge duidelijk zijn dat een wetswijziging zich al geruime tijd opdrong om het erfrecht in het algemeen, en de reserve in het bijzonder, aan te passen aan de maatschappelijke veranderingen.

<sup>59</sup> Zo was het onder het oude recht (zie oud art. 915 BW)

<sup>60</sup> Ik beperk mij bij deze korte schets evenwel tot de reserve van de afstammelingen. Die 50% geldt niet voor de langstlevende echtgenote. Op die manier kan ik achteraf het onderscheid met de reserve van de langstlevende scherpstellen.

<sup>61</sup> *A contrario* art. 913 §1 BW: het gedeelte waarover de erflater niet kan beschikken is de helft.

<sup>62</sup> V. DE POTTER en I. VAN DORSSELAER, *Percepties en verwachtingen over erven en nalaten in België – Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting*, Brussel, www.kbs-frb.be, 2014, 3. Zie ook de doelstelling van het regeerakkoord van 10 oktober 2014: “*Er zal meer keuzevrijheid zijn...*” ([http://www.premier.be/sites/default/files/articles/accord\\_de\\_gouvernement\\_-\\_Regeerakkoord.pdf](http://www.premier.be/sites/default/files/articles/accord_de_gouvernement_-_Regeerakkoord.pdf))

<sup>63</sup> H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traité élémentaire de droit civil Belge*, VIII, *Les testaments*, Brussel, Bruyant, 1973, 1716.

Cc)” – noemen.<sup>64</sup> Sinds 2017 kan de erflater, gelet op de inperking van de omvang van de reserve tot 50%, vrij beschikken over de andere helft. In Frankrijk daarentegen is dit afhankelijk van het aantal afstammelingen van de erflater (zie *supra* nr. 6).

**8. DOELSTELLING WETGEVER** – In elke mogelijke hypothese is de reserve van de afstammelingen gereduceerd tot de helft.<sup>65</sup> Des te meer afstammelingen er zijn, des te kleiner ieders reserve dus. Het beschikbaar gedeelte blijft daarentegen altijd de helft.<sup>66</sup> Met deze vernieuwingen komt de Belgische wetgever tegemoet aan een van de prioriteiten vooropgesteld in het wetsvoorstel: wilsvrijheid en autonomie.<sup>67</sup> Ook dit bevestigt de *haat-liefde-verhouding* van het beschikbaar deel tegenover de reserve. Wie meer wilsvrijheid wenst, zal namelijk toegevingen moeten doen op vlak van solidariteit. Zoals hierboven vermeld (zie *supra* nr. 1), heeft ook Frankrijk stappen gezet richting meer autonomie, niettegenstaande het behoud van de reserve, waarvan de omvang afhankelijk is van het aantal afstammelingen. Een evenwicht zoeken tussen testeervrijheid en solidariteit is in mijn ogen zelf een moeilijke evenwichtsoefening. Het is belangrijk dat wetgevers regelmatig dit evenwicht evalueren.<sup>68</sup> In dat opzicht is de nieuwe wet in België sowieso nooit een verloren zaak. Immers, de commissie erfrecht heeft het huidige erfrecht geëvalueerd en verbeterd. Het is dan ook te vroeg om die nieuwe wet in vraag te stellen. Bovendien hoop ik dat de Belgische wetgever met deze nieuwe wet ook de Franse wetgever heeft aangespoord om te sleutelen aan de omvang van de reserve van de afstammelingen.

### c. Tussenbesluit

**9. VAN 1804 TOT 2017** – In 1804 is het startschot gegeven voor een eeuwenlange marathon aan wetswijzigingen tussen België en Frankrijk, die tot op heden nog steeds aan de gang is. De uithouding van beide landen is doorheen de jaren enigszins op de proef gesteld. Zowel België als Frankrijk kenden dieptepunten en hoogtepunten. Niettemin drijven beide landen de spanning op en wisselen ze mekaar voortdurend af. Frankrijk leek, na elf jaren op kop te hebben gelopen, als eerste de finish te zullen bereiken, maar werd sinds juli 2017 opnieuw door België in snelheid gepakt. Met de wet van 31 juli

<sup>64</sup> R. DEKKERS en H. CASMAN, *Handboek Burgerlijk recht, IV*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 795, nr. 1311.

<sup>65</sup> H. CASMAN en A.-L. VERBEKE, “Erfwet”, *TEP* 2017, 196.

<sup>66</sup> Vroeger kon het beschikbaar deel, net zoals de reserve, variëren afhankelijk van het aantal erfgenamen. Ik ga daar in deze bijdrage niet verder op in. Zie daarvoor: H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 247, nr. 398, d).

<sup>67</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 4. Zie ook de inleiding.

<sup>68</sup> Of zoals VERBEKE zegt, hygiëne: A.-L. VERBEKE, “Hygiëne”, *TEP* 2007, 1.

2017 doet België een groot inhaalmanoeuvre. Het erfrecht zit nooit stil en moet zich steeds aanpassen aan de noden van vandaag. Zowel België als Frankrijk hebben daar doorheen de jaren gehoor aan gegeven. België kende een hoogtepunt in 1981, maar bleef daarna opvallend stil, tot het een half jaar geleden weer wakker schoot. De nieuwe wet van 2017 probeert tegemoet te komen aan de gewijzigde maatschappelijke veranderingen en komaf te maken met de eeuwenoude principes van de *code civil* van 1804. Frankrijk daarentegen was vroeger bij de pinken om de erfrechtelijke principes uit de *code civil* van Napoléon in vraag te stellen. De wetten van 2001 en 2006 zijn daar de vertaling van.

10. EN DE LANGSTLEVENDE ECHTGENOTE? – De vraag rijst nu of de aanpassingen in beide landen werkelijk voldoen aan die gewijzigde maatschappelijke context. De langstlevende echtgenote is immers in beide landen nog steeds een reservataire erfgenaam, ondanks de conflicten binnen nieuw samengestelde gezinnen.<sup>69</sup> Deze bijdrage zal hierna aantonen dat beide landen op dat vlak een andere koers zijn gaan varen. Tot die vaststelling kwam PINTENS ook.<sup>70</sup>

### 1.1.2. *Werkingsmechanisme reservebescherming*

11. DRIESTAPPENPLAN – Alvorens dieper in te gaan op de reserve van de langstlevende echtgenote, rijst volgende vraag: op welke manier moeten we het vermogen van de erflater samenstellen? Deze vraag is belangrijk, daar we op die manier de omvang van de reserve en het beschikbaar deel *in concreto* kunnen afleiden. De reserve is immers momenteel een abstract breukdeel en bijgevolg onderhevig aan mogelijke aantastingen, wegens schenkingen door de erflater.<sup>71</sup> Hiernavolgend beschrijf ik kort drie stappen die, bij toepassing ervan, de erfgenamen toelaten om (i) de omvang van hun reserve te bepalen en (ii) inkorting (zie *infra* nr. 21) te eisen, indien de erflater de reserve heeft uitgehold door schenkingen te doen die het beschikbaar deel overschrijden. Ik koppel deze stappen aan een fictief cijfervoorbeeld.

---

<sup>69</sup> Volgens hoogleraar aan de ULB RENCHON: wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 84. Zie ook: G. DEGEEST, “De erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder” *TEP* 2016, 5, nr. 1.

<sup>70</sup> W. PINTENS, “Marital agreements and private autonomy in France and Belgium” in J.M. SCHERPE (ed.), *Marital agreements and private autonomy in comparative perspective*, Oxford, Hart, 2012, 69.

<sup>71</sup> R. BARBAIX, “De inbreng en de inkorting in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL, R. BARBAIX en H. CASMAN (eds.), *Rechtskroniek voor het notariaat – deel 31*, Brugge, Die Keure, 2017, 95, nr. 103.

### a. Stap 1: Samenstelling van de fictieve massa

12. BESTAANDE GOEDEREN OPTELLEN (1) – Vooreerst moeten de bestaande goederen, die in het vermogen van de erflater aanwezig zijn op de dag van zijn overlijden, worden samengevoegd (art. 922 BW/ art. 922 Cc<sup>72</sup>).<sup>73</sup> Ook het deel waarop de erflater gerechtigd is als gevolg van vereffening-verdeling van zijn huwelijksstelsel behoort daartoe.<sup>74</sup>

13. VOORBEELD – Dirk en Sarah (zie *supra* tante-Kaat onderzoeksvraag) zijn getrouwd onder het wettelijk stelsel. Stel dat Dirk achterlaat: (i) Een appartement ter waarde van 200.000 euro indertijd aan hem geschonken door zijn moeder; (ii) zijn deel van het gemeenschappelijk vermogen, zijnde 150.000 euro en (iii) een schuldvordering van 5.000 euro op een schuldenaar die in gebreke blijft zijn aandelenoverdracht in een nv te vergoeden. Dirk laat dus 355.000 euro na.

14. SCHULDEN AFTREKKEN (2) – Ook de reservataire erfgenaam moet bijdragen in de schulden van de nalatenschap. Daarin voorziet art. 922 BW. Ondanks terechte<sup>75</sup> kritiek van VERBEKE, koos de wetgever er bewust voor om eerst de schulden af te trekken alvorens de schenkingen toe te voegen.<sup>76</sup> De Belgische wetgever volgt daarmee de Franse gedachtelijn.<sup>77</sup>

15. VOORBEELD – Bij overlijden heeft Dirk nog gokschulden van 55.000 euro openstaan. Die worden afgetrokken van zijn 355.000 euro. Het vermogen van Dirk bedraagt nu fictief 300.000 euro.

16. SCHENKINGEN BIJTELLEN (3) – Als laatste voegt men in beginsel alle<sup>78</sup> - met een belangrijke uitzondering ten voordele van de langstlevende

<sup>72</sup> F. LEFEBVRE, *Successions et libéralités*, Levallois, éditions Francis Lefebvre, 2014, 81, nr. 1264.

<sup>73</sup> I. DE STEFANI en P. DE PAGE, “La donation et ses impacts successoraux” in P. DE PAGE en A. CULOT (eds.), *Les donations – Aspects civils et fiscaux*, Limal, Anthemis, 2011, 161; M. GRIMALDI, *Droit patrimoniale de la famille 2011/2012*, Parijs, Dalloz, 2011, 473, nr. 232.43.

<sup>74</sup> R. BARBAIX, *Kernbegrippen familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 219, nr. 649; H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 305, nr. 430; M. PUELINCX-COENE, *Beginselen van het Belgische privaatrecht, VI, Erfrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 541, nr. 531.

<sup>75</sup> Schuldeisers kunnen immers met lege handen achter blijven, indien de erflater zijn vermogen volledig wegschenkt: H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 271.

<sup>76</sup> H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 271, nr. 428. Nu bepaalt art. 922 BW letterlijk dat men eerst de schulden moet aftrekken.

<sup>77</sup> Namelijk dat op die manier een netto-actief wordt gevormd: F. LEFEBVRE, *Successions et libéralités*, Levallois, éditions Francis Lefebvre, 2014, 82, nr. 1266. Schuldeisers kunnen enkel rechten laten gelden op de aanwezige goederen en niet de geschonken goederen: P. MALAURIE, *Les successions – Les libéralités*, Paris, Lextenso-éditions, 2010, 317, nr. 625.

<sup>78</sup> Rechtstreeks, onrechtstreeks, vermomd, bankgift, ...: H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 308, 437.

echtgenote<sup>79</sup> - schenkingen toe die de erflater heeft gedaan.<sup>80</sup> Bij gebreke aan deze stap, zou het recht de erflater een vrijbrief geven om naar goeddunken zijn vermogen weg te schenken en de reserve uit te hollen.<sup>81</sup> Het is daarom “*la reconstitution comptable, qui permet de déterminer l'importance de la réserve*”.<sup>82</sup>

**17. VOORBEELD** – Moet de reserve bepaald worden op 300.000 euro? Nee. De reserve beschermt immers tegen giften.<sup>83</sup> We moeten dan ook de schenking van 200.000 euro en 150.000 euro die Dirk aan zijn neefje (in 2009) respectievelijk tante (in 2016) heeft gedaan, in rekening brengen. De reserve wordt dus bepaald op 650.000 euro in plaats van 300.000 euro.

**18.** Ik acht het gepast om hier even op de zaken vooruit te lopen en te wijzen op een opvallend verschil tussen België en Frankrijk. Hoewel ik pas in een volgend hoofdstuk (zie *infra* deel II) de onwenselijkheid van het Franse regime inzake het erfrecht van de langstlevende echtgenote zal aantonen, dwingt het onbillijke Franse erfrecht mij hier reeds tot een tussenkomst. Omdat de langstlevende echtgenote in Frankrijk geen reservataire erfgenaam is in samenloop met afstammelingen (zie *infra* nr. 27), wordt stap drie eenvoudigweg overgeslagen om de massa te berekenen waarop ze haar wettelijk erfrecht kan *uitoefenen*.<sup>84</sup> Dit valt nog enigszins te begrijpen naar Belgisch recht.<sup>85</sup> Hoewel in het Belgische erfrecht de langstlevende echtgenote haar wettelijk vruchtgebruik kan laten gelden op een ruimere massa dan in Frankrijk (inclusief schenkingen)<sup>86</sup>, kan ze inderdaad geen inbreng meer vorderen van die schenkingen (art. 858bis §2 BW). Niettegenstaande die bepaling, blijft ze in België wel reservataire erfgenaam en wordt die reserve bepaald op de 650.000 euro in mijn fictief voorbeeld. In Frankrijk daarentegen

<sup>79</sup> Namelijk, volkomen huwelijksvoordelen: R. BARBAIX en A.-L. VEREBEKE, *Beginselen relatievermogensrecht*, Brugge, Die Keure, 2012, 231, nr. 409; M. DELBOO en A. MEIRLAEN, “Hof van Cassatie bevestigt dat huwelijksvoordelen geen schenkingen zijn”, *Nieuwsbrief succesierechten* 2017, 4. Ook in Frankrijk: N. PETERKA, “Les incidences de la réforme des successions et des libéralités sur le droit des régimes matrimoniaux”, *AJ.Fam.* 2006, 358.

<sup>80</sup> P. DE PAGE, “La loi du 31 juillet 2017 modifiant le Code civil à propos des successions et libéralités”, *Rec.gén.enr.not.* 2017, 366, nr. 6.

<sup>81</sup> A.-L. VEREBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, 1088. Zie een duidelijk voorbeeld daarvan in Frankrijk: C. JUBAULT, *Droit civil – Les successions, Les libéralités*, Paris, Montchrestien Lextenso-editions, 2010, 217, nr. 307.

<sup>82</sup> F. LEFEBVRE, *Successions et libéralités*, Levallois, éditions Francis Lefebvre, 2014, 82, nr. 1270.

<sup>83</sup> Niet tegen handeligen ten bezwarende titel. Die worden niet meegerekend: M. PUELINCX-COENE, *Beginselen van het Belgische privaatrecht, VI, Erfrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 544, nr. 535.

<sup>84</sup> J. CASEY, “Donation au dernier vivant et vocation légale du conjoint: un cumul limité” (noot onder Cass. (FR) 25 oktober 2017), *AJ Fam.* 2018, 51; M. GRIMALDI, “Droits du conjoint survivant: brève analyse d’une loi transactionnelle”, *AJ Fam.* 2002, 48; C. JUBAULT, *Droit civil – Les successions, Les libéralités*, Paris, Montchrestien Lextenso-editions, 2010, 210, 221.

<sup>85</sup> want dat principe geldt ook in België: I. DE STEFANI en P. DE PAGE, “La donation et ses impacts successoraux” in P. DE PAGE en A. CULOT (eds.), *Les donations – Aspects civils et fiscaux*, Limal, Anthemis, 2011, 161, voetmoot 86.

<sup>86</sup> R. BARBAIX, A.-L. VEREBEKE, *Beginselen erfrecht*, Brugge, Die Keure, 2013, 272.



is ze *en* niet steeds gerechtigd op een reserve *en* wordt haar wettelijk erfrecht weliswaar *bepaald* op 650.000 euro, maar kan ze het slechts *uitoefenen* op 300.000 euro (art. 757-5, 2<sup>e</sup> lid Cc<sup>87</sup>).<sup>88</sup> GRIMALDI acht die situatie dan ook terecht paradoxaal.<sup>89</sup>

## b. Stap 2: Aanrekening giften

**19. AANREKENING GIFTEN** – In een volgende stap moeten we de gedane schenkingen, in volgorde waarin ze zijn toegekend (art. 922/1 §1 BW/art. 923 Cc), aanrekenen op het beschikbaar deel.<sup>90</sup> Op die manier is duidelijk of de erflater meer dan zijn beschikbaar deel heeft weggeschonken en daarmee de reserve heeft aangetast.

**20. VOORBEELD** – De reserve en het beschikbaar zijn elk 325.000 euro (650.000 gedeeld door twee). Dirk heeft echter 350.000 euro weggeschonken. Dit is 25.000 euro te veel. De reserve is dus aangetast. Daarom bepaalt de wet (art. 922/1 §1 BW/art. 923 Cc) dat deze giften worden aangerekend in volgorde waarin ze zijn toegekend. Hieruit volgt dat (i) de schenking aan het neefje, die als eerste wordt aangerekend, de reserve onaantast laat en (ii) de schenking aan de tante, die als tweede wordt aangerekend, het beschikbaar deel daarentegen wel overschrijdt.

## c. Stap 3: Inkorting

**21. BEGRIP** – Reservataire erfgenamen kunnen<sup>91</sup> een vordering tot inkorting instellen, indien de giften buiten erfdeel het beschikbaar deel overschrijden (art. 920 BW/Cc).<sup>92</sup> De inkorting is een eigen, persoonlijke<sup>93</sup> erfrechtelijke vordering, die een reservataire erfgenaam instelt tegen de begiftigde, om de

<sup>87</sup> “*Le conjoint ne pourra excercer...*”

<sup>88</sup> Zie een gelijkaardig voorbeeld bij GRIMALDI : M. GRIMALDI, *Droit patrimoniale de la famille 2011/2012*, Parijs, Dalloz, 2011, 479, nr. 232.112.

<sup>89</sup> M. GRIMALDI, *Droit patrimoniale de la famille 2011/2012*, Parijs, Dalloz, 2011, 479, nr. 232.112. Of nog: de rechten van de langstlevende echtgenote worden hierdoor illusoir : S. PIEDELIEVERE, “Réflexions sur la réforme des successions”, *Gaz.Pal.* 2002, 2.

<sup>90</sup> A. DEMORTIER, “Les nouvelles dispositions relatives à la réserve et à l’action en réduction”, *JT* 2018, 154; D. GUEVEL, *Droit des successions et des libéralités*, Issy-les-moulineaux, Lextenso-éditions, 2014, 242.

<sup>91</sup> I. DE STEFANI en P. DE PAGE, “La donation et ses impacts successoraux” in P. DE PAGE en A. CULOT (eds.), *Les donations – Aspects civils et fiscaux*, Limal, Anthemis, 2011, 164, nr. 47.

<sup>92</sup> Cass. 13 mei 2005, *Arr.Cass.* 2005, 1045; R. BARBAIX, “De inbreng en de inkorting in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL, R. BARBAIX en H. CASMAN (eds.), *Rechtskroniek voor het notariaat – deel 31*, Brugge, Die Keure, 2017, 111, nr. 142; P. DELNOY, *Les successions et libéralités*, Brussel, Larcier, 2004, 50.

<sup>93</sup> Vroeger was de inkorting in natura (ook in Frankrijk) en was het dus een zakelijke vordering: Gent 9 juni 2016, *TEP* 2017, 179; Rb. Namen 30 januari 2009, *JT* 2009, 602.

aantasting van diens reserve “aan te vechten”<sup>94</sup> en ongedaan te maken.<sup>95</sup> Frankrijk spreekt over “*la réduction*” (art. 920 Cc).

**22. VOORBEELD** – Er zijn *in casu* drie reservataire erfgenamen: kinderen Joost en Fien en moeder Sarah. Indien deze erfgenamen het wensen, mogen ze de inkorting (zie evenwel *infra* nr. 38) van de gift ten laste van de tante eisen. Op die manier recupereren zij hun reserve.

## 1.2. RESERVE VAN DE LANGSTLEVENDE ECHTGENOTE

**23. EEN VREEMDE EEND IN DE BIJT** – Dit hoofdstuk onderzoekt hetgeen de titel reeds suggereert: de langstlevende echtgenote is een vreemde eend in de bijt. Om de opportuniteit van de voorbehouden erfaanspraak ten voordele van de langstlevende echtgenote te kunnen beoordelen, dient in eerste instantie te worden onderzocht hoe de langstlevende echtgenote zich verhoudt ten aanzien van andere reservataire erfgenamen. In wat volgt toon ik aan waarom de langstlevende echtgenote een vreemde eend in de bijt is, zowel in België als in Frankrijk. Nadat de reserve abstract is benaderd, maak ik deze concreet door ze te koppelen aan de tante-Kaat voorbeelden. Op die manier geef ik een eerste aanzet tot opportuniteitsbeoordeling.

**24. DE GROTE PROMOTIE VAN DE LANGSTLEVENDE ECHTGENOTE**<sup>96</sup> – In de *code civil* die dateert van 1804 was de erfrechtelijke positie van de langstlevende echtgenote rampzalig.<sup>97</sup> Van een “positie” kon hoegenaamd niet worden gesproken. Erfrecht stond gelijk aan bloedrecht en het bloed van de langstlevende echtgenote stroomde niet door de aderen van haar partner.<sup>98</sup> Geleidelijk aan beseftte Belgische en Franse wetgevers dat dit

<sup>94</sup> R. BARBAIX, “De inbreng en de inkorting in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL, R. BARBAIX en H. CASMAN (eds.), *Rechtskroniek voor het notariaat – deel 31*, Brugge, Die Keure, 2017, 112, nr. 143 e.v.

<sup>95</sup> R. BARBAIX en B. VERDICKT, “De ontdekking van de vermomde schenking. Het Hof van Cassatie bevestigt de klassieke opvatting” (noot onder Cass. 29 april 2010, *T.Not.* 2011, 443, nr. 7 e.v.); H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 314, nr. 448.

<sup>96</sup> Deze titel ontleen ik aan COENE: M. PUELINCKX-COENE, “De grote promotie van de langstlevende echtgenote – Beschouwingen bij de integratie van de wet van 14 mei 1981 in het bestaande recht”, *TPR* 1981, 593. VERBEKE spreekt over “het primaat van de langstlevende echtgenote”: A.-L. VERBEKE, “De legitieme ontbloeit of dood? Leve de echtgenoot!”, *TPR* 2000, 1173. Of nog, de “*rising star*”: R. BARBAIX, “De inbrengverplichting en de langstlevende echtgenote: inbreng aan en door de langstlevende echtgenote”, *TEP* 2006, 248.

<sup>97</sup> De langstlevende echtgenote zal eindelijk volwaardige erfgenaam worden in België: het huwelijk was immers een gebonden leefgemeenschap geworden: M. PUELINCKX-COENE, “Een doorlichting van dertig jaar erfrecht” in W. PINTENS (ed.), *Liber Amicorum – Roger Dillemans*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1997, 220. Ook in Frankrijk had zij een opmerkelijk inferieure positie: W. PINTENS, “De langstlevende vanuit Europees perspectief” in W. PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 219.

<sup>98</sup> W. PINTENS, “De langstlevende vanuit Europees perspectief” in W. PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 219, nr. 5. De goederen moesten dan ook binnen de familie worden gehouden: R. REVOL, “La réserve du conjoint survivant”,

niet langer houdbaar was, de overweging in acht genomen dat het erfrecht een balans zou moeten bewerkstelligen tussen familie-en (kern)gezinsvermogen.<sup>99</sup> Beide landen kwamen dan ook tegemoet aan een eis die reeds diepgeworteld bleek te zijn in gans Europa.<sup>100</sup> De wet van 14 mei 1981 was in dat opzicht baanbrekend voor België.<sup>101</sup> De langstlevende echtgenote werd niet slechts *ab intestato* erfgenaam, maar ook reservataire erfgenaam.<sup>102</sup> In Frankrijk kwam de grote promotie van de langstlevende echtgenote er echter moeizamer.<sup>103</sup> Vooreerst duurde het tot 2001 vooraleer de Franse wetgever hiervan werk maakte.<sup>104</sup> Daarnaast bood de Franse wetgever een oplossing van geheel andere aard dan de Belgische wetgever. De reserve van de langstlevende

---

*Gaz.Pal.* 2002, 23; “*L'idée de lignage*”: F. FERRAND, “Réserve héréditaire, ordre public et autonomie de la volonté en droit français des successions” in C. CASTELEIN, R. FOQUE en A. VERBEKE (eds.), *Imperative inheritance law in a late-modern society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 190.

<sup>99</sup> Of zoals PUELINCKX-COENE aangeeft dat genegenheid tussen partners een plaats verdiende naast bloedverwantschap: M. PUELINCKX-COENE, “Hoe verouderd is ons erfrecht” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELSEN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Liber Amicorum – Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 369. Zie ook: M. GRIMALDI, *Droit patrimoniale de la famille 2011/2012*, Parijs, Dalloz, 2011, 468; W. PINTENS, “De langstlevende vanuit Europees perspectief” in W. PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 219, nr. 5. Zie voor de verschillende uitgangspunten dat een stelsel zou kunnen aannemen: B. DE GROOTE, D. BRULOOT en R. DE CORTE, *Privaatrecht in hoofdlijnen volume 2 - 13<sup>e</sup> editie*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 128, nr 319. Zie ook: P. VOIRIN en G. GOUBEAUX, *Droit civil, Tome 2 – Régimes matrimoniaux/Successions – libéralités*, Montchrestien, lextenso-éditions, 2010, 169, nr. 325.

<sup>100</sup> Recommendation No. R (81) 15 of the committee of ministers to member states on the rights of spouses relating to the occupation of the family home and the use of the household contents, 16 octobre 1981. Zie ook: A. VERBEKE en Y.-H. LELEU, “Harmonisation of the law of succession in Europe” in A. HARTKAMP, M. HESSELINK, E. HONDIUS, C. JOUSTRA, E. DU PERRON en M. VELDMAN (eds.), *Towards a European Civil Code*, Nijmegen, Kluwer Law International, 2004, 341. Zie ook: M. PUELINCKX-COENE, “Hoe groen is het gras aan de andere kant van de heuvel? Recente evolutie van het erfrecht van de langstlevende echtgenote over de grens en bij ons”, *TPR* 2004, 523, nr. 4.

<sup>101</sup> Iets waar talrijke rechtsgeleerden reeds voor pleitte: R. DILLEMANS, “En nu de hervorming van het erfrecht van de langstlevende echtgenote”, *RW* 1976-77, 839; M. VAN QUICKENBORNE, “Het erfrecht van de langstlevende echtgenoot – bedenkingen bij een wetsontwerp”, *RW* 1973-74, 1862. En ga zo maar verder...

<sup>102</sup> M. PUELINCKX-COENE, “Hoe verouderd is ons erfrecht” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELSEN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Liber Amicorum – Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 369; M. PUELINCKX-COENE, “De grote promotie van de langstlevende echtgenote – Beschouwingen bij de integratie van de wet van 14 mei 1981 in het bestaande recht”, *TPR* 1981, 593.

<sup>103</sup> GRIMALDI pleitte evenwel voor een invoering van een reserve ten voordele van de langstlevende echtgenote: M. GRIMALDI, *Droit civil successions*, Litec, Paris, 2001, 288.

<sup>104</sup> Zie bijvoorbeeld de kritiek op de toen geldende Franse wetgeving van de toenmalige indiener van het wetsvoorstel: Rapport par M. VIDALIES sur la proposition de loi relative aux droits de conjoint survivant (FR), *Ass. Nat.* 2001, nr. 2910, 7. Uiteindelijk werd de wet aangenomen op 20 november 2001: Texte adopté du 21 novembre 2001 (FR), *Ass. Nat.* 2001, nr. 726. Zie ook: J. DU MONGH, “De reservataire positie van de langstlevende echtgenoot 200 jaar na de Code Napoléon – Een chronologische en rechtsvergelijkende terugblik” in F. SWENNEN en R. BARBAIX (eds.), *Over erven – Liber amicorum Mieke Puelinckx-Coene*, Mechelen, Kluwer, 2006, 135, nr 15; F. FERRAND, “Le droit français des successions: une avancée réformatrice vers la modernité” in W. PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 194.

echtgenote is in Frankrijk immers slechts “*une réserve eventuelle*”.<sup>105</sup> Hieronder bespreek ik achtereenvolgens (i) het afwijkend karakter van de reserve van de langstlevende echtgenote en (ii) de verschillende benaderingen in België en Frankrijk daaromtrent.

### 1.2.1. Juridisch-technische benadering

**25. DE LANGSTLEVENDE ECHTGENOTE: EEN VREEMDE EEND IN DE BIJT** – De reserve van de langstlevende echtgenote bevestigt dat zij een vreemde eend in de bijt is, zowel in België als in Frankrijk. Dit leidt echter niet tot het besluit dat België en Frankrijk op dit punt op dezelfde golflengte zitten. Integendeel, beide landen hebben een opmerkelijk andere invulling gegeven aan de reserve van de langstlevende echtgenote.<sup>106</sup> In België heeft de langstlevende echtgenote - in tegenstelling tot wat geldt voor afstammelingen - een reserve in vruchtgebruik. Bovendien is haar reserve dubbel omschreven: (A) een concrete – kwalitatieve - reserve en (B) een abstracte – kwantitatieve - reserve.<sup>107</sup> Frankrijk biedt niet zo een ruime bescherming. De Franse wetgever voorziet een ietwat eigenaardige oplossing om de langstlevende echtgenote financieel te beschermen. In dat opzicht zou Frankrijk (en dus *a fortiori* een langstlevende echtgenote in Frankrijk) de vreemde eend in de bijt kunnen zijn. Iets wat eerder al door PUELINCX-COENE werd gesuggereerd<sup>108</sup> en later ook door andere Franse auteurs, waaronder bijvoorbeeld CORPART, is bevestigd, want de langstlevende “*n’est donc pas un héritier comme les autres*”.<sup>109</sup> In wat volgt bespreek ik die vreemde omschrijving van de reserve van de

<sup>105</sup> B. DUTOIT, “Perspectives comparatives sur la succession ab intestat” in CDCE (ed.), *Le droit des successions en Europe – Actes du colloque du 21 février 2003*, Genève, LibrairieDroz Sa, 2003, 22; F. FERRAND, “Réserve héréditaire, ordre public et autonomie de la volonté en droit français des successions” in C. CASTELEIN, R. FOQUE en A. VERBEKE (eds.), *Imperative inheritance law in a late-modern society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 194; S. FERRE-ANDRE, “Des droits supplétifs et impératifs du conjoint survivant dans la loi du 3 décembre 2001”, *Defrénois*, 2002, 863 e.v.; C. PELLETIER, “Bref aperçu des droits du conjoint survivant après la loi du 3 décembre 2001”, *D.* 2002, 2280.

<sup>106</sup> D. DE BIE, “Inbreng en de langstlevende echtgenote” in A.-L. VERBEKE en R. BARBAIX (eds.), *Actuele knelpunten familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 69; A.-L. VERBEKE, “Vruchtgebruik van de langstlevende” in W. PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 41.

<sup>107</sup> H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 325, nr. 463; M. PUELINCX-COENE, “Beschouwingen bij het patrimoniale statuut van de weduwe, tien jaar na de hervorming van het erfrecht van de langstlevende echtgenote”, *TPR* 1991, 769; A.-L. VERBEKE, “Reserve” in A.-L. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE, *Vermogensplanning met effect na overlijden – Erfrecht en testament – Handboek estate planning*, Brussel, Larcier, 2014, 30; A.-C. VAN GEYSEL, “L’usufruit du conjoint survivant et du cohabitant légal survivant, les inconvénients d’une solution idéale” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en question*, Limal, Anthemis, 2015, 250.

<sup>108</sup> M. PUELINCX-COENE, “Hoe groen is het gras aan de andere kant van de heuvel? Recente evolutie van het erfrecht van de langstlevende echtgenote over de grens en bij ons”, *TPR* 2004, 534, nr. 19.

<sup>109</sup> I. CORPART, “L’amélioration de la protection *post mortem* des conjoints par la loi n° 2001-1135 du 3 décembre 2001”, *D.* 2002, 2952.

langstlevende echtgenote en worden de verschillen tussen België en Frankrijk op dat vlak duidelijk. In een volgend hoofdstuk beoordeel ik de wenselijkheid daarvan.

### a. Breukdeel nalatenschap

**26. EEN ANDERE EVOLUTIE** – De langstlevende echtgenote is in België, sinds 1981, steeds gerechtigd haar vruchtgebruik te laten gelden op de helft van de nalatenschap (abstracte reserve) (art. 915bis BW).<sup>110</sup> In Frankrijk was het de wet van 3 december 2001 die in Frankrijk het erfrechtelijk landschap grondig doorheen schudde, omdat hierdoor de positie van de langstlevende echtgenote veranderde.<sup>111</sup> De vraag rijst echter of de Franse wetgever met deze nieuwe wetgeving geen kat in een zak kocht: de langstlevende echtgenote verkreeg weliswaar de titel “reservataire erfgenaam”, doch (i) deze gold slechts “à titre exceptionnel”<sup>112</sup> en (ii) was onderhevig aan strenge voorwaarden.<sup>113</sup> Het is dan ook niet verwonderlijk dat de wet van 23 juni 2006 deze voorwaarden heeft gesimplificeerd. Een reserve toekennen aan de langstlevende echtgenote blijft echter een uitzonderlijke aangelegenheid, zo verwoordt art. 914-1 Cc.<sup>114</sup> Die tendens richting een minder beschermde reserve (algemeen weliswaar) is vandaag de dag in Frankrijk nog steeds aan de gang, zo deed het Hof van Cassatie onlangs vermoeden.<sup>115</sup>

**27. EEN EVENTUELE**<sup>116</sup> **VERSUS BESCHERMDE RESERVE** – Krachtens art. 914-1 Cc mogen de giften  $\frac{3}{4}^e$  van de goederen van de *de cuius* niet te boven gaan, “*si, à défaut de descendant, le défunt laisse un conjoint survivant, non divorcé*”.<sup>117</sup> Deze bepaling uit het Franse erfrecht verleent aan de

<sup>110</sup> C. AUGHUET, “La réforme du droit successoral opérée par la loi du 31 juillet 2017: premier tour d’horizon” in N. GALLUS, C. AUGHUET, J.-E. BEERNAERT, A.-M. BOUDART, S. BRAT, J.-C. BROUWERS en J. FIERENS (eds.) *Actualités du droit de la famille*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 213, nr. 53; H. CASMAN, *Notarieel familierecht*, Herentals, KnopsBooks, 2015, 170; A. DEMORTIER, “Les nouvelles dispositions relatives à la réserve et à l’action en réduction”, *JT* 2018, 148.

<sup>111</sup> C. PELLETIER, “Bref aperçu des droits du conjoint survivant après la loi du 3 décembre 2001”, *D.* 2002, 2280; en verbeterd: W. PINTENS, “Het nieuwe Franse erfrecht als voorbeeld voor een Belgische hervorming” in J. BAEL, H. BOCKEN, S. DEVOS, C. ENGELS, P. VANDENBERGHE en A. WYLLEMAN, *Liber Amicorum – Christian De Wulf*, Brugge, Die Keure, 2003, 171.

<sup>112</sup> C. PELLETIER, “Bref aperçu des droits du conjoint survivant après la loi du 3 décembre 2001”, *D.* 2002, 2280; P. VOIRIN en G. GOUBEAUX, *Droit civil, Tome 2 – Régimes matrimoniaux/Successions – libéralités*, Montchrestien, Lextenso-éditions, 2010, 315, nr. 651.

<sup>113</sup> Oud artikel 914-1 Cc; S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 306, nr. 484.

<sup>114</sup> C. JUBAULT, *Droit civil – Les successions, Les libéralités*, Paris, Montchrestien Lextenso-éditions, 2010, 210, nr. 293.

<sup>115</sup> Cass. 27 september 2017 (FR), ECLI:FR:CASS:2017:C101010.

<sup>116</sup> S. PIEDELIEVERE, “Réflexions sur la réforme des successions”, *Gaz.Pal.* 2002, 2; R. REVOL, “La réserve du conjoint survivant”, *Gaz.Pal.* 2002, 23.

<sup>117</sup> M. GRIMALDI, *Droit patrimoniale de la famille 2011/2012*, Parijs, Dalloz, 2011, 721, nr. 264.51; D. GUEVEL, *Droit des successions et des libéralités*, Issy-les-moulineaux, Lextenso-éditions, 2014, 240.

langstlevende echtgenote een reserve (1/4<sup>e</sup> van de nalatenschap in volle eigendom), indien aan twee voorwaarden is voldaan: (i) er zijn geen afstammelingen<sup>118</sup> en (ii) de echtgenotes zijn niet gescheiden. Indien deze voorwaarden niet zijn vervuld, kan de langstlevende echtgenote geen dwingend erfrecht laten gelden op het vermogen van de *decujus*.<sup>119</sup> In die gevallen speelt het complexe Franse ab intestaat erfmechanisme (vanaf art. 457 e.v. Cc). Deze bepaling is in België vooralsnog niet denkbaar. Hoewel ook in België de reserve van de langstlevende echtgenote kan worden ontnomen<sup>120</sup> (ziedaar opnieuw een bevestiging: ze is een vreemde eend in de bijt), reikt die mogelijkheid niet zo ver als in Frankrijk. Er moet echter wel op gewezen worden dat ook België ernaar streeft om de bescherming van de langstlevende echtgenote anders in te vullen. Zo zijn schenkingen gedaan voor een tweede huwelijk tussen langstlevende en erflater “reserveproof” (zie ook *infra* nr. 38) sinds 2017.<sup>121</sup> Er is dus wel in zekere zin – die nieuwe wetwijziging mag anderzijds ook weer niet worden overtroepen<sup>122</sup> – een toenadering<sup>123</sup> tussen België en Frankrijk.

**28. EEN ZELDZAME<sup>124</sup> TOEPASSING VAN ART. 914-1 CC VERSUS COMMON PRACTICE** – Zie hier een zeldzame toepassing van de reserve van de langstlevende echtgenote in Frankrijk. Het arrest van het Hof van Beroep van Pau bevestigde het belang van de voorwaardelijke<sup>125</sup> reserve die de langstlevende echtgenote kan genieten. *In casu* waren er twee erfgenamen: de moeder van de overledene en de langstlevende echtgenote. *Ab intestato* zou, in overeenstemming met art. 757-1 Cc gecombineerd met art. 732 Cc, de langstlevende echtgenote gerechtigd zijn op 3/4<sup>e</sup> van de nalatenschap (de helft + 1/4<sup>e</sup> deel van de vooroverleden vader van de *decujus*<sup>126</sup>). Een testament

<sup>118</sup> F. TAINMONT, “Le droit successoral belge”, *Electric Journal of Comparative Law* 2010, 5; P. VOIRIN en G. GOUBEAUX, *Droit civil, Tome 2 – Régimes matrimoniaux/ Successions – libéralités*, Montchrestien, Lextenso-éditions, 2010, 315, nr. 651.

<sup>119</sup> Waardoor Frankrijk een genuanceerde oplossing heeft uitgewerkt: W. PINTENS, “Het nieuwe Franse erfrecht als voorbeeld voor een Belgische hervorming” in J. BAEL, H. BOCKEN, S. DEVOS, C. ENGELS, P. VANDENBERGHE en A. WYLLEMAN (eds.), *Liber Amicorum – Christian De Wulf*, Brugge, Die Keure, 2003, 172.

<sup>120</sup> H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 336; J. VERSTRAETE, “Erfrecht en familierecht. De toestand van nieuw samengestelde gezinnen”, *T.Not.* 2010, 376.

<sup>121</sup> H. CASMAN, “Nieuwe erfwet, een kennismaking”, *NJW* 2018, 142, nr. 52.

<sup>122</sup> Want in België behoudt de langstlevende nog steeds haar concrete en abstracte reserve: H. CASMAN, “Nieuwe erfwet, een kennismaking”, *NJW* 2018, 141, nr. 50.

<sup>123</sup> De reserve wordt immers meer en meer ontbloeit in België, zoals dat in Frankrijk al het geval is voor de langstlevende: A.-L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, 1087.

<sup>124</sup> W. PINTENS, “Het nieuwe Franse erfrecht als voorbeeld voor een Belgische hervorming” in J. BAEL, H. BOCKEN, S. DEVOS, C. ENGELS, P. VANDENBERGHE en A. WYLLEMAN, *Liber Amicorum – Christian De Wulf*, Brugge, Die Keure, 2003, 175.

<sup>125</sup> Zoals aangetoond, moeten er immers twee voorwaarden vervuld zijn. Daarmee volg ik JUBAULT: C. JUBAULT, *Droit civil – Les successions, Les libéralités*, Paris, Montchrestien Lextenso-éditions, 2010, 210, nr. 293.

<sup>126</sup> Zie ook: C. JUBAULT, *Droit civil – Les successions, Les libéralités*, Paris, Montchrestien Lextenso-éditions, 2010, 194, nr. 267.

duidde echter de moeder aan als algemene legataris en onterfde de langstlevende echtgenote. Dientengevolge hield de appelrechter dit testament voor niet-geschreven: de reserve van de langstlevende echtgenote was immers aangetast. Zij had, overeenkomstig art. 914-1 Cc, minstens recht op 1/4<sup>e</sup> van de nalatenschap.<sup>127</sup> De twee, hierboven beschreven voorwaarden, waren immers vervuld. In België daarentegen is, zoals gezegd (zie *supra* nr. 26), de langstlevende echtgenote steeds gerechtigd haar vruchtgebruik te laten gelden op de helft van de nalatenschap (art. 915bis BW).<sup>128</sup> Dit vruchtgebruik wordt evenzeer berekend op de fictieve massa.<sup>129</sup> In mijn fictief cijfervoorbeeld (zie *supra* nr. 13 e.v.) zou dit vruchtgebruik dus berekend worden op de helft van 650.000 euro. In tegenstelling tot in Frankrijk, is dit in België *common practice*.<sup>130</sup>

**29. COMBINATIE VERSUS CUMULATIE** – Het is evenwel uitgesloten de abstracte en concrete reserve *te cumuleren*. Het is voor de langstlevende echtgenote onmogelijk om *en* de gezinswoning *en* de helft van de nalatenschap in vruchtgebruik te eisen. Het is daarentegen niet uitgesloten de abstracte en concrete reserve *te combineren*.<sup>131</sup> Beide breukdelen zijn in zekere zin een minimumwaarborg voor de langstlevende echtgenote: het is niet omdat de waarde van de gezinswoning de helft van de nalatenschap overtreft, dat ze dit levenskader verliest.<sup>132</sup> Zo bepaalt bovendien art. 915bis §2 derde lid BW. Frankrijk heeft dergelijke regeling niet. Daar verkrijgt de langstlevende echtgenote sowieso een beschermd huurrecht dankzij het huwelijksvermogensrecht (zie *infra* 33).<sup>133</sup> Ze kan dat bijgevolg combineren met haar eventuele reserve.

## **b. Levenskader**

**30. LEVENSLANG VRUCHTGEBRUIK VERSUS EENJARIG HUURRECHT** – Art. 915bis §2 BW houdt de langstlevende echtgenote een

<sup>127</sup> CA Pau, 12 juli 2011, *D.* 2011.

<sup>128</sup> C. AUGHUET, “La réforme du droit successoral opérée par la loi du 31 juillet 2017: premier tour d’horizon” in N. GALLUS, C. AUGHUET, J.-E. BEERNAERT, A.-M. BOUDART, S. BRAT, J.-C. BROUWERS en J. FIERENS (eds.) *Actualités du droit de la famille*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 213, nr. 53; H. CASMAN, *Notarieel familierecht*, Herentals, KnopsBooks, 2015, 170.

<sup>129</sup> H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 326, nr. 464.

<sup>130</sup> Vb. Famrb. Namen 19 juni 2017, *Act.dr.fam.* 2017, 182.

<sup>131</sup> F. TAINMONT, “Pour la suppression de la réserve du conjoint survivant” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELSEN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Liber Amicorum – Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 413.

<sup>132</sup> H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 327.

<sup>133</sup> W. PINTENS, “Het nieuwe Franse erfrecht als voorbeeld voor een Belgische hervorming” in J. BAEL, H. BOCKEN, S. DEVOS, C. ENGELS, P. VANDENBERGHE en A. WYLLEMAN, *Liber Amicorum – Christian De Wulf*, Brugge, Die Keure, 2003, 176.

levenskader<sup>134</sup> voor. Dit betekent dat zij steeds gerechtigd is op het vruchtgebruik<sup>135</sup> van de gezinswoning en de daarin aanwezige huisraad.<sup>136</sup> Het lijkt, de *ratio legis* van het principe van een reserve ten voordele van de langstlevende echtgenote mee in overweging nemend, logisch haar reservatair erfrecht ook uit te breiden tot het recht op huur, omdat niet alle koppels hun huis in volle eigendom hebben. De wet vertaalt dit dan ook terecht in art. 915bis §2 BW. Opmerkelijk is echter dat de woorden “*of het recht op huur*” pas in 2017 zijn ingevoerd.<sup>137</sup> Voorheen kende de wet dit recht niet toe aan de langstlevende echtgenote. Het is toe te juichen dat de wetgever hier eindelijk werk van heeft gemaakt en daarmee de Franse wetgever volgt (art. 765-2 Cc). Bovendien heeft de langstlevende echtgenote een vetorecht<sup>138</sup> inzake de omzetting van dit vruchtgebruik (art. 745quater §4 BW), wat VERBEKE terecht beschouwt als een verlengstuk van haar concrete reserve.<sup>139</sup> Ook die bescherming lijkt opnieuw ruimer te zijn dan in Frankrijk. De positie van de langstlevende echtgenote is daar precair. Dit betekent echter niet dat de Franse wetgever de langstlevende echtgenote zomaar in de kou laat staan. PUELINCX-COENE heeft immers aangetoond dat “*ook in landen die beweren geen reserve aan de langstlevende toe te kennen, het wel een ruim verspreide bekommernis is om haar ongestoord in haar vertrouwd levenskader te laten verder leven*”.<sup>140</sup> Deze bekommernis is vertaald in art. 763 (tijdelijk huurrecht<sup>141</sup>, zie *infra* nr. 33

<sup>134</sup> Dit levenskader aan de langstlevende echtgenote kunnen bieden was een zorg van de wetgever: R. BARBAIX, *Familiaal vermogensrecht in essentie*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 296, nr. 722; A.-C. VAN GEYSEL, “L’usufruit du conjoint survivant et du cohabitant légal survivant, les inconvénients d’une solution idéale” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en question*, Limal, Anthemis, 2015, 254; F. TAINMOINT, “La protection du conjoint survivant, entre réserve et recours alimentaire, bilan et perspectives” in J.-L. RENCHON en F. TAINMONT (eds.), *Le statut patrimonial du conjoint survivant*, Brussel, Bruyant, 2004, 256.

<sup>135</sup> De Belgische wetgever koos in 1981 en kiest nu nog steeds voor een reserve in vruchtgebruik. Ik zal deze keuze in deze bijdrage betwisten. Vruchtgebruik veroorzaakt onnodige moeilijkheden: M. COENE, “art. 915bis BW” in X., *Erfenissen, schenkingen en testamenten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 1988 (bijgewerkt tot 2009), 7.

<sup>136</sup> C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 414, nr. 1064; L. RAUCENT, *Les droits successoraux du conjoint survivant*, Brussel, Swinnen, 1981, 53.

<sup>137</sup> Art. 49 wet van 31 juli 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen inzake, *BS* 1 september 2017; R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 294.

<sup>138</sup> Ook een stiefouder heeft deze mogelijkheid: A. WYLLEMAN, “Aandachtspunten bij planning in hersamengestelde gezinnen” in POSTUNIVERSITAIRE CYCLUS W. DELVA (ed.), *Familiale vermogensplanning*, Mechelen, Kluwer, 2004, 719.

<sup>139</sup> A.-L. VERBEKE, “Vruchtgebruik van de langstlevende” in W. PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 57.

<sup>140</sup> M. PUELINCX-COENE, “Hoe groen is het gras aan de andere kant van de heuvel? Recente evolutie van het erfrecht van de langstlevende echtgenote over de grens en bij ons”, *TPR* 2004, 536.

<sup>141</sup> CHAMBRE DES NOTAIRES DE PARIS, *Réformes des successions*, Parijs, s.d., 7, [http://www.paris.notaires.fr/sites/default/files/livret\\_successions.pdf](http://www.paris.notaires.fr/sites/default/files/livret_successions.pdf). Dit huurrecht wordt haar bovendien gratis verleend, *bovenop* haar wettelijk erfrecht en *krachtens het huwelijksvermogensrecht* (zie *infra* nr. 33)



) en 764 (levenslang recht van bewoning<sup>142</sup>) Cc.<sup>143</sup> Art. 764 Cc is vergelijkbaar met onze concrete reserve, met dien verstande dat het in Frankrijk niet gaat om een onderdeel van de reserve, maar slechts “*un droit relatif, puisque le decuius peut prendre à tout moment des dispositions testamentaires contraires*”.<sup>144</sup> Hoewel het concept “concrete reserve” onbestaande is, vervult de Franse regeling toch éézelfde doelstelling.<sup>145</sup>

### c. Tussenbesluit

**31. RECHT VERSUS REALITEIT** – België en Frankrijk zijn zonder twijfel geëvolueerd richting een erfrecht waar de langstlevende echtgenote is gepromoveerd tot een volwaardige erfgenaam. Meer nog, de positie van de langstlevende echtgenote is, zeker in België, zeer sterk ten opzichte van de afstammelingen.<sup>146</sup> Dat is toch enigszins verwonderlijk, gezien het erfrecht lange tijd steunde op een bloedband.<sup>147</sup> Deze bloedband ruimde echter plaats voor een verzorgingsgedachte tussen echtgenoten.<sup>148</sup> Een grote overwinning voor de langstlevende echtgenote. Dat bewijst de hierboven uiteengezette juridische beschouwing. Dit onderzoek gaat na of deze beschermde erfrechtelijke positie de dag van vandaag nog wenselijk is. De erfrechtelijke regeling ligt immers onder vuur, zoals ik heb aangetoond in de inleiding. Een nieuwe realiteit met nieuwe gezinsvormen<sup>149</sup> en een hoog

<sup>142</sup> Wat door de erflater evenwel aan de langstlevende echtgenote kan worden ontnomen, mits authentieke akte en bovendien niet gratis wordt verleend aan de langstlevende echtgenote; Het valt *binnenin* haar wettelijk erfrecht. Zie: NOTAIRES PARIS ILE DE FRANCE, *Vie familiale, vie à deux – Les droits du conjoint survivants*, Parijs, 2015, 3. Art. 764 Cc is, volgens PERES, een compromis geweest tussen enerzijds de Senaat en de universiteit en anderzijds de Kamer: C. PERES, “Le droit viager au logement du conjoint survivant et la volonté individuelle : la redoutable épreuve du formalisme vexatoire”, *D.* 2011, 578.

<sup>143</sup> Een tijdelijk huurrecht en een levenslang bewoningsrecht: W. PINTENS, “Het nieuwe Franse erfrecht als voorbeeld voor een Belgische hervorming” in J. BAEL, H. BOCKEN, S. DEVOS, C. ENGELS, P. VANDENBERGHE en A. WYLLEMAN, *Liber Amicorum – Christian De Wulf*, Brugge, Die Keure, 2003, 176.

<sup>144</sup> I. CORPART, “L’amélioration de la protection *post mortem* des conjoints par la loi n° 2001-1135 du 3 décembre 2001”, *D.* 2002, 2952.

<sup>145</sup> Namelijk, haar een levenskader verzekeren: M. GRIMALDI, “Droits du conjoint survivant: brève analyse d’une loi transactionnelle”, *AJ Fam.* 2002, 48. Zie ook voor een bespreking van de *ratio legis* achter dit tijdelijk beschermt huurrecht: S. PIEDELIEVERE, “Réflexions sur la réforme des successions”, *Gaz.Pal.* 2002, 2.

<sup>146</sup> C. DECLERCK, “Het Belgische erfrecht in Europa: en marche!”, *T.Fam.* 2017, 146.

<sup>147</sup> W. PINTENS, “De langstlevende vanuit Europees perspectief” in W. PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 219.

<sup>148</sup> M. PUELINCX-COENE, “Een doorlichting van dertig jaar erfrecht” in W. PINTENS (ed.), *Liber Amicorum – Roger Dillemans*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1997, 225; F. TAINMONT, “Le droit successoral belge”, *Electric Journal of Comparative Law* 2010, 15: de horizontale functie van het erfrecht); A.-L. VERBEKE, “Langstlevende echtgenoot versus kinderen. Een nieuwe communautaire twist in België?”, *TPR* 2013, 2478.

<sup>149</sup> V. ALLAERTS, “Het nieuw samengesteld gezin: nieuwigheden op burgerrechtelijk vlak” in Vlaamse Conferentie Balie te Antwerpen (ed.), *Het gezin 2.0*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 17, nr. 27; A. D’ANGELO, “Re-thinking family law: a new legal paradigm for stepfamilies?” in K. BOELE-WOELKI, N. DETHLOFF en W. GEPHART (eds.), *Family la wand culture in Europe*,

echtscheidingsaantal<sup>150</sup> doet het behoud van deze reserve wankelen. De vrees is dat de balans niet verantwoordbaar helt ten voordele van de langstlevende echtgenote en ten nadele van de afstammelingen.<sup>151</sup> Die vrees bestaat zeker in België.<sup>152</sup> In Frankrijk is de positie van de langstlevende echtgenote daarentegen minder gunstig. De vraag rijst of de Franse wetgever een beter evenwicht tussen afstammelingen en langstlevende heeft bewerkstelligd. Volgens TAINMONT alleszins wel.<sup>153</sup> Mijn eigen standpunt komt verder aan bod (zie *infra* deel II).

**32. EN IN NIEUW SAMENGESTELDE GEZINNEN?** – Alvorens de opportuniteit van de reserve van de langstlevende echtgenote te beoordelen, dringt nog een belangrijke vraag zich op: hoe gaat het recht om met de relatie tussen de langstlevende echtgenote en kinderen uit een vorig huwelijk? Zijn er clausules die het erfrecht van de langstlevende echtgenote kunnen ontnemen? Het is immers in die gevallen dat de reserve van de langstlevende echtgenote in vraag wordt gesteld: stiefkinderen vrezen immers dat, wanneer de kalverliefde bij de langstlevende ouder uit het stof wordt gehaald en er een nieuw huwelijk in de maak is, hun erfrecht ernstig wordt bedreigd.<sup>154</sup>

---

Antwerpen, Intersentia, 2014, 217; A.-L. VERBEKE, “A new deal for Belgian Family property law” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELSEN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Liber Amicorum – Helène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 464. Zie ook enkele getuigenissen uit de studie van de Koning Boudewijnstichting over nieuw samengestelde gezinnen: V. DE POTTER, “*Het kind in een nieuw samengesteld gezin*”, Brussel, www.kbs-frb.be, 2008, 59 e.v. Deze vaststelling staat ook voorop in het wetsvoorstel huwelijksvermogensrecht tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl. St.* 2017-18, nr. 2848/001, 29.

<sup>150</sup> V. DE POTTER en I. VAN DORSELAER, *Percepties en verwachtingen over erven en nalaten in België – Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting*, Brussel, www.kbs-frb.be, 2014, 5. Zie ook: C. DE WULF, “Slotbeschouwingen bij de cyclus familiale vermogensplanning in de 21<sup>e</sup> eeuw” in POSTUNIVERSITAIRE CYCLUS W. DELVA (ed.), *Familiale vermogensplanning*, Mechelen, Kluwer, 2004, 757; J.-L. RENCHON, “Le statut successoral du conjoint survivant” in J.-L. RENCHON en F. TAINMONT (eds.), *Le statut patrimonial du conjoint survivant*, Brussel, Bruyant, 2004, 29; M. GRIMALDI, *Droit civil successions*, Litec, Paris, 2001, 180.

<sup>151</sup> die, als het over kinderen uit een vorig huwelijk gaan, achterblijven met wat VERBEKE een “Assepoesterkater” noemt: A.-L. VERBEKE, “Assepoester-erfrecht”, *T. Not.* 2003, 439, nr. 2. Zie ook: J. DU MONGH, “Ontwikkelingen inzake het erfrecht van de langstlevende echtgenote” in C. DECLERCK, J. DU MONGH, N. LABEEUW en K. VANWINCKELEN (eds.), *Themis 22 – Familiaal vermogensrecht*, Brugge, Die Keure, 2004, 78, nr. 2.

<sup>152</sup> Hetgeen de langstlevende verkrijgt uit haar huwelijk en haar erfrecht wordt soms ervaren als *too much*: H. CASMAN, *Notarieel familierecht*, Herentals, KnopsBooks, 2015, 169.

<sup>153</sup> Want, zoals hij zelf aangeeft: “*l'article 914-1 du code civil français est, à cet égard, plus cohérent*”: F. TAINMONT, “Pour la suppression de la réserve du conjoint survivant” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELSEN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Liber Amicorum – Helène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 426.

<sup>154</sup> Zie voor deze problematiek: V. ALLAERTS, “Het nieuw samengesteld gezin: nieuwigheden op burgerrechtelijk vlak” in Vlaamse Conferentie Balie te Antwerpen (ed.), *Het gezin 2.0*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 11, 20.

### 1.2.2. Kinderen en (stief)ouders: een kosten-batenanalyse

#### a. Van een poging om het familiaal evenwicht te herstellen...

33. In België was parlements lid VALKENIERS de eerste om de stilte te doorbreken.<sup>155</sup> Hij stelde immers in de commissie voor om rekening te houden met de mogelijke conflicten tussen de langstlevende echtgenote en kinderen uit een vorig huwelijk.<sup>156</sup> Dit voorstel was de aanzet tot wat later de wet van 22 april 2003 tot wijziging van enkele bepalingen van het Burgerlijk Wetboek in verband met het erfrecht van de langstlevende echtgenoot (hierna: wet Valkeniers) zou worden.<sup>157</sup> In art. 1388 BW werd een tweede lid toegevoegd om het onevenwicht in nieuw samengestelde gezinnen te herstellen.<sup>158</sup> Echtgenoten kunnen nu bij huwelijkscontract, in de hypothese dat een van hen reeds voorkinderen heeft die voorkomen uit een andere relatie voor het huwelijk<sup>159</sup>, een regeling<sup>160</sup> treffen over de rechten die de ene in de nalatenschap van de andere kan uitoefenen (art. 1388, 2<sup>e</sup> lid BW). De kritiek op deze regeling was tweevoudig: (i) aan de concrete reserve kan nog steeds niet worden geraakt<sup>161</sup> en (ii) de nieuwe wet kan aanleiding geven tot discriminatie.<sup>162</sup> Op dit vlak hebben enkele auteurs dan ook gepleit om het Franse voorbeeld te volgen: de langstlevende echtgenote geniet daar na overlijden van de *decurtus*, krachtens art. 763 Cc, een tijdelijk (één jaar na

<sup>155</sup> P. DELNOY, "L'incidence sur la succession civile et les libéralités de la recomposition d'une famille par le mariage" in P. DE PAGE, A. CULOT en I. DE STEFANI (eds.), *Les familles recomposées*, Limal, Anthemis, 2013, 91.

<sup>156</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek in verband met het erfrecht van de langstlevende echtgenote, *Parl. St.*, Kamer 2001-02, nr. 1353/005, 3.

<sup>157</sup> Wet van 22 april 2003 tot wijziging van enkele bepalingen van het Burgerlijk Wetboek in verband met het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, *BS* 22 mei 2003.

<sup>158</sup> N. LABEEUW en E. JANSSENS, "Valkeniersclausule en het (nieuwe) formalisme van de erfovereenkomsten", *Nieuwsbrief notariaat* 2017, 2.

<sup>159</sup> Een zeer bekritiseerde toevoeging in de wetgeving, waarvan de bespreking dit bestek te buiten gaat. Zie bijvoorbeeld: A.-L. VERBEKE, "Assepoester-erfrecht", *T. Not.* 2003, 451 e.v. Die toevoeging zal echter ook in het nieuwe huwelijksvermogensrecht gehandhaafd blijven: wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 2848/001, 38. Zie kritiek: A.-L. VERBEKE, "Nieuw Belgisch erfrecht", *RW* 2017-18, 1096.

<sup>160</sup> Een valkeniersclausule, DELNOY somt de verschillende mogelijkheden op: P. DELNOY, "Rédaction d'acte notariés – v<sup>o</sup> pacte valkeniers" in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en C. CASTELEIN (eds.), *Notariële clausules*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 150 e.v.

<sup>161</sup> Waardoor men zich kan afvragen of deze wet geen lege doos is. De concrete reserve is immers vaak het grootste deel van het vermogen: J. DU MONGH, "Ontwikkelingen inzake het erfrecht van de langstlevende echtgenote" in C. DECLERCK, J. DU MONGH, N. LABEEUW en K. VANWINCKELEN (eds.), *Themis 22 – Familiaal vermogensrecht*, Brugge, Die Keure, 2004, 93, nr. 24. Het nieuwe huwelijksvermogensrecht wil ook deze belemmering evenwel doen verdwijnen: wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 2848/001, 36.

<sup>162</sup> Zie daarvoor het advies van de Raad van State op het wetsontwerp: Adv.RvS, *Parl.St.* 2002-2003, 34.470/2, 8. Zie ook: R. BARBAIX, "De inbrengverplichting en de langstlevende echtgenote: inbreng aan en door de langstlevende echtgenote", *TEP* 2006, 265.

overlijden), beschermd huurrecht.<sup>163</sup> Het nieuwe Belgische wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake (hierna: wetsvoorstel huwelijksvermogensrecht) verwijst expliciet naar het Franse voorbeeld als hervorming voor de Belgische valkeniersclausule.<sup>164</sup> Ik kan deze visie bijtreden. Art. 763 Cc is immers van openbare orde<sup>165</sup> en de gezinswoning komt de langstlevende echtgenote dwingend toe door het huwelijksvermogensrecht.<sup>166</sup> De koppeling tussen huwelijksvermogensrecht en erfrecht is mijns inziens cruciaal (zie *infra* deel III).

## b. ...tot een werkelijk nieuw evenwicht?

34. Het nieuwe Belgische erfrecht probeert nog meer te sleutelen aan het evenwicht tussen de langstlevende echtgenote en de voorkinderen. Volgens CASMAN is ze daarin geslaagd.<sup>167</sup> Naast de mogelijkheid die reeds bestond om de reserve van de langstlevende echtgenote volledig (in geval van echtscheiding bijvoorbeeld<sup>168</sup>) respectievelijk gedeeltelijk (in geval van een

<sup>163</sup> Ingevoerd door loi du 3 décembre 2001 relative aux droits du conjoint survivant et des enfants adultérins et modernisant diverses dispositions de droit successoral. Deze bepaling is van openbare orde: M. GRIMALDI, *Droit patrimoniale de la famille 2011/2012*, Parijs, Dalloz, 2011, 488. Zie voor bespreking: J.-F. SAGAÛT, “Le logement après le décès”, *AJ Fam.* 2008, 368. Bovendien verkrijgt de langstlevende echtgenote dit recht vanuit het huwelijksvermogensrecht, wat ook haar erfrechtelijk statuut moge zijn: W. PINTENS, “Het nieuwe Franse erfrecht als voorbeeld voor een Belgische hervorming” in J. BAEL, H. BOCKEN, S. DEVOS, C. ENGELS, P. VANDENBERGHE en A. WYLLEMAN (eds.), *Liber Amicorum – Christian De Wulf*, Brugge, Die Keure, 2003, 176; R. BARBAIX, “De inbrengverplichting en de langstlevende echtgenote: inbreng aan en door de langstlevende echtgenote”, *TEP* 2006, 16; J. DU MONGH, “Het erfrecht van de langstlevende echtgenote: De wet valkeniers van 22 april 2003”, *RW* 2003-04, 1529. Zie ook: A.-C. VAN GEYSEL, “L’usufruit du conjoint survivant et du cohabitant légal survivant, les inconvénients d’une solution idéale” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en question*, Limal, Anthemis, 2015, 275; F. TAINMOINT, “La protection du conjoint survivant, entre réserve et recours alimentaire, bilan et perspectives” in J.-L. RENCHON en F. TAINMONT (eds.), *Le statut patrimonial du conjoint survivant*, Brussel, Bruyant, 2004, 305.

<sup>164</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 2848/001, 37.

<sup>165</sup> F. FERRAND, “Réserve héréditaire, ordre public et autonomie de la volonté en droit français des successions” in C. CASTELEIN, R. FOQUE en A. VERBEKE (eds.), *Imperative inheritance law in a late-modern society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 191.

<sup>166</sup> M. PUELINCKX-COENE, “Hoe groen is het gras aan de andere kant van de heuvel? Recente evolutie van het erfrecht van de langstlevende echtgenote over de grens en bij ons”, *TPR* 2004, 536.

<sup>167</sup> H. CASMAN, “Inleiding tot de nieuwe erfwet 2017. Een overzicht van de krachtlijnen van deze wet” in J. BAEL, R. BARBAIX en H. CASMAN (eds.), *Rechtskroniek voor het notariaat – deel 3I*, Brugge, Die Keure, 2017. Volgens DECLERCK ook: C. DECLERCK, “De erfwet 2017 in het licht van het na te streven evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen”, *CDR* 2017, 96.

<sup>168</sup> Art. 915bis §3 BW. Zie voor de bespreking van het oud artikel 915bis: M. COENE, “Art. 915bis BW” in X., *Erfenissen, schenkingen en testamenten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 1988 (bijgewerkt tot 2009); M. PUELINCKX-COENE, “Beschouwingen bij het patrimonial statuut van de weduwe, tien jaar na de hervorming van het erfrecht van de langstlevende echtgenote”, *TPR* 1991, 778.

valkeniersclausule<sup>169</sup>) te ontnemen, voert de wetgever mijns inziens enkele regelingen in die familieconflicten enigszins kunnen vermijden: (i) de “dwingende” omzetting van het vruchtgebruik in geval van samenloop tussen stiefouder-en kinderen<sup>170</sup>; (ii) de mogelijkheid tot verzaken aan de vordering tot inkorting in een punctuele erfovereenkomst<sup>171</sup> of (iii) het bedingen van een globale erfovereenkomst.<sup>172</sup> Het doel van deze globale erfovereenkomst is het bereiken van een evenwicht tussen echtgenotes en descendentes.<sup>173</sup> De Franse hervormingen<sup>174</sup> ter zake zijn ongetwijfeld een inspiratiebron geweest. Frankrijk is België in dat opzicht immers steeds een stap voor geweest en voerde reeds eerder dan België gelijkaardige mogelijkheden in die het erfrecht flexibiliseerden.<sup>175</sup> Ten eerste heeft art. 1078 Cc het over een “*donation-partage*”.<sup>176</sup> Die figuur is vergelijkbaar met de globale erfovereenkomst onder het Belgische recht (art. 1100/7 BW). VAN DEN HOUTTE veronderstelt dat het doel van beide rechtsfiguren in beide rechtstelsels gelijkaardig is:

<sup>169</sup> die nog steeds mogelijk is en waarvan het gebruik ook kan worden aangemoedigd, zie bijvoorbeeld: VLN CONGRES 12 DECEMBER 2015, *Het erfrecht in al zijn aspecten*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2015, 16.

<sup>170</sup> C. DECLERCK, “De erfwet 2017 in het licht van het na te streven evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen”, *CDR* 2017, 92; B. DELAHAYE, “Les outils de la planification successorale pour une famille recomposée en harmonie” in S. BILLER, P. DE PAGE, B. DELAHAYE, F. LALIERE en J.-L. RENCHON (eds.), *Actualités en droit des successions*, Limal, Anthemis, 2017, 142.

<sup>171</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 2848/001, 39; A. DEMORTIER, “Les nouvelles dispositions relatives à la réserve et à l’action en réduction”, *JT* 2018, 157.

<sup>172</sup> Deze duidelijke opsomming heb ik ontleend aan: H. CASMAN, “Inleiding tot de nieuwe erfwet 2017. Een overzicht van de krachtlijnen van deze wet” in J. BAEL, R. BARBAIX en H. CASMAN (eds.), *Rechtskroniek voor het notariaat – deel 31*, Brugge, Die Keure, 2017, 23, nr. 62.

<sup>173</sup> Geen rekenkundig evenwicht: H. CASMAN, “Nieuwe erfwet, een kennismaking”, *NJW* 2018, 80.

<sup>174</sup> Het verbod op erfovereenkomsten werd gemilderd en verschillende mogelijkheden werden door de wet van 2006 aangereikt, zoals *donation-partage*, *donation transgénérationnelle*, ...: Wanneer het regent in Parijs, druppelt het in België: R. FOQUE en A. VERBEKE, “Towards an open and flexible inheritance law” in C. CASTELEIN, R. FOQUE en A. VERBEKE (eds.), *Imperative inheritance law in a late-modern society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 213; F. FERRAND, “Réserve héréditaire, ordre public et autonomie de la volonté en droit français des successions” in C. CASTELEIN, R. FOQUE en A. VERBEKE (eds.), *Imperative inheritance law in a late-modern society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 196-197.

<sup>175</sup> P. CATALA, “Le nouveau droit français des libéralités” in KFBN (ed.), *A l’automne de ma vie – in de herfst van mijn leven*, Brussel, Larcier, 2007, 129; J. DU MONGH, V. ALLAERTS en G. DEKNUDT, “Nieuwe wetgeving” in W. PINTENS en J. DU MONGH (eds.), *Patrimonium 2007*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 179, nr. 39; D. GUEVEL, *Droit des successions et des libéralités*, Issy-les-moulineaux, Lextenso-éditions, 2014, 237; B. VAN DEN HOUTTE, “Een flexibilisering van het erfrecht? Een toetsing van enkele figuren uit het wetsvoorstel erfrecht aan de Franse “donation – partage” en de anticipatieve afstand van de vordering tot inkorting”, *TEP* 2014, 356, nr. 4

<sup>176</sup> F. FERRAND, “Réserve héréditaire, ordre public et autonomie de la volonté en droit français des successions” in C. CASTELEIN, R. FOQUE en A. VERBEKE (eds.), *Imperative inheritance law in a late-modern society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 197; D. GUEVEL, *Droit des successions et des libéralités*, Issy-les-moulineaux, Lextenso-éditions, 2014, 249.

conflictvermijding.<sup>177</sup> Ten tweede bestaat in Frankrijk al langer de mogelijkheid voor een reservataire erfgenaam om afstand te doen van zijn vordering tot inkorting (art. 929 Cc).<sup>178</sup> Dat is nu dus ook in België ingevoerd. Verkeerdelijk zou deze mogelijkheid in Frankrijk op gejuich kunnen worden onthaald. Immers, de langstlevende echtgenote geniet in Frankrijk reeds een, in mijn ogen<sup>179</sup>, te beperkt reservataire erfrecht (zie *supra* nr. 27). In België daarentegen heeft de langstlevende echtgenote meer ademruimte.<sup>180</sup> Persoonlijk vind ik dat de Belgische wetgever daarom, in vergelijking met de Franse wetgever, meer appreciatiemarge toekomt om na te denken over juridische technieken die een evenwicht tussen de langstlevende echtgenote en de afstammelingen en voorkinderen bewerkstelligen.

**35.** Deze globale en punctuele erfovereenkomst (zie *supra* nr. 34 (ii) en (iii)) verdienen extra aandacht, omdat deze juridisch vernieuwende technieken mijns inziens een enorme stap vooruitzetten richting het voorkomen en oplossen van familieconflicten. Niettemin kan er een onwenselijk gevolg optreden. Het is immers onmogelijk om niet de situatie in te beelden waarin de partijen die de erfovereenkomst ondertekenen niet volledig beseffen afstand te doen van belangrijke rechten. Ik wil dan ook van de situatie gebruik maken om aan te tonen dat dit stof tot nadenken geeft.<sup>181</sup> Een persoon denkt vandaag over een overeenkomst misschien helemaal anders dan gisteren en al zeker dan bijvoorbeeld 30 (!) jaar geleden.<sup>182</sup>

**36.** Ik blijf echter voorstander van de koers die het erfrecht is gaan varen. Contractualisering<sup>183</sup> in en van het erfrecht is de dag van vandaag

---

<sup>177</sup> B. VAN DEN HOUTTE, “Een flexibilisering van het erfrecht? Een toetsing van enkele figuren uit het wetsvoorstel erfrecht aan de Franse “donation – partage” en de anticipatieve afstand van de vordering tot inkorting”, *TEP* 2014, 359, nr. 8. Dat was ook de doelstelling van de wetgever: Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 91.

<sup>178</sup> La renonciation anticipée à l'action en réduction: J. DU MONGH, V. ALLAERTS en G. DEKNUDT, “Nieuwe wetgeving” in W. PINTENS en J. DU MONGH (eds.), *Patrimonium 2007*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 176, nr. 32; N. LEVILLAIN, “La renonciation anticipée à l'action en réduction”, *La semaine juridique Notarial et Immobilière* 2006, 1349, nr. 2. Zie ook voor een uitgebreide bespreking van de “RAAR”: N. VAN HIMME, “Het verbod van erfovereenkomsten – Quo vadimus? – Rechtsvergelijkende studie over de toekomst van het verbod en mogelijke oplossingen voor het Belgische erfrecht”, *Not.Fisc.M.* 2011, 263 e.v.

<sup>179</sup> Ik volg daarmee de visie van PINTENS: W. PINTENS, “Het nieuwe Franse erfrecht als voorbeeld voor een Belgische hervorming” in J. BAEL, H. BOCKEN, S. DEVOS, C. ENGELS, P. VANDENBERGHE en A. WYLLEMAN, *Liber Amicorum – Christian De Wulf*, Brugge, Die Keure, 2003, 184.

<sup>180</sup> Toch kan niet worden ontkend dat het nieuwe Belgische erfrecht het evenwicht ook doet hellen ten voordele van de kinderen: H. CASMAN en A.-L. VERBEKE, “Erfwet”, *TEP* 2017, 197-198.

<sup>181</sup> Dat wilde VERBEKE onlangs ook aantonen: A.-L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, 1101.

<sup>182</sup> A.-L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, 1101.

<sup>183</sup> Let wel, het sluiten van een globale erfovereenkomst betekent niet dat partijen “hun nalatenschap regelen”. Er wordt slechts gezocht naar een evenwicht over de gedane schenkingen: H. CASMAN, “Nieuwe erfwet, een kennismaking”, *NJW* 2018, 145, nr. 79.

noodzakelijk. Bovendien ben ik verheugd dat de wetgever het begrip “evenwicht” niet heeft gepreciseerd. Laat de notie “evenwicht” maar vaag wezen: mensen kunnen zelf best invullen wat in hun concrete situatie het beste evenwicht is.<sup>184</sup> Ze moeten alleen goed op de hoogte worden gebracht van de gevolgen. In dat opzicht speelt mijns inziens de notaris een cruciale rol als tussenpersoon en bemiddelaar en zou hij partijen moeten aanzetten om de gesloten erfovereenkomst na een bepaalde termijn te herevalueren, minstens partijen toe te staan een verzoek tot herevaluatie bij de notaris in te dienen. Ook dit zal geen sluitende oplossing bieden voor mogelijke problemen, maar de notaris moet de betrokkenen alleszins wijzen op de voor- en nadelen.<sup>185</sup> GEPTS benadrukt zelfs dat notarissen gezinnen hierin moet begeleiden en bijstaan. Een pleidooi dat ik, als grote voorstander van transparante communicatie en bemiddeling, alleen maar ter harte kan nemen.<sup>186</sup>

**37.** Ook art. 914 §1 BW is vernieuwend. Waar voorheen de reserve van de langstlevende echtgenote zowel de reserve van de afstammelingen (en/of voorkinderen) als het beschikbaar deel belastte, wordt haar reserve nu, in de hypothese dat het erfrecht van de langstlevende echtgenote beperkt is tot haar reserve in vruchtgebruik, bij voorrang aangerekend op het beschikbaar deel.<sup>187</sup> Die problematiek bestaat niet in Frankrijk. Als de langstlevende echtgenote daar gerechtigd is op haar reserve, verkrijgt ze die sowieso in volle eigendom. Minister GEENS heeft bij de bespreking van het wetsvoorstel verduidelijkt dat deze maatregel ertoe strekt de vermindering van de reserve van de afstammelingen tot 1/2<sup>e</sup> te compenseren.<sup>188</sup>

**38.** Art. 915bis §2 BW (en art. 858bis §3 BW) en art. 858bis §2 BW zijn mijns inziens de pronkstukken die een evenwichtige verhouding tussen de langstlevende echtgenote en de stiefkinderen willen bereiken: (i) de stiefouder kan geen inkorting (en inbreng) meer vorderen van schenkingen gedaan

<sup>184</sup> L. GEPTS, “Ja is niet altijd een ja. Pleidooi voor een bemiddelingsgerichte aanpak” in C. DECLERCK en W. PINTENS (eds.) *Patrimonium 2017*, Brugge, Die Keure, 2017, 489-490.

<sup>185</sup> Bovendien blijken 58% van de conflicten opgelost te raken door contact met een notaris: V. DE POTTER en I. VAN DORSSLAER, *Percepties en verwachtingen over erven en nalaten in België – Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting*, Brussel, www.kbs-frb.be, 2014, 11.

<sup>186</sup> L. GEPTS, “Ja is niet altijd een ja. Pleidooi voor een bemiddelingsgerichte aanpak” in C. DECLERCK en W. PINTENS (eds.) *Patrimonium 2017*, Brugge, Die Keure, 2017, 491. Ook VERBEKE is daar grote pleitbezorger van: A.-L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, 1099; Ook een advocaat-bemiddelaar kan een grote meerwaarde zijn, zie I. DE BRUYN, “Naast verdedigen en adviseren, ook bemiddelen”, *Juristenkrant* 2017, 12.

<sup>187</sup> R. BARBAIX, *Familiaal vermogensrecht in essentie*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 298, 725. Volgens DE PAGE kan deze vernieuwing niet steeds een verbetering zijn, indien de erflater aan zijn kinderen net veel van het beschikbaar deel heeft willen schenken: P. DE PAGE, “Le rapport et la réduction” in S. BILLER, P. DE PAGE, B. DELAHAYE, F. LALIERE en J.-L. RENCHON (eds.), *Actualités en droit de succession*, Limal, Anthemis, 2017, 67 e.v.

<sup>188</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 35. Zie ook: J. VAN ISHOVEN, “Het wetsvoorstel tot hervorming van het erfrecht ligt opnieuw op tafel”, *VIP* 2017, 34.

voorafgaand aan het huwelijk tussen hem/haar en de erfflater<sup>189</sup> en (ii) de langstlevende echtgenote kan geen inbreng meer vorderen van schenkingen gedaan aan de afstammelingen.<sup>190</sup> Die regeling werkt in twee richtingen: de langstlevende echtgenote is zelf ook vrijgesteld van haar – onder het oude recht geldende – inbrengverplichting.<sup>191</sup> Op die manier kan de langstlevende echtgenote zonder zorgen het beschikbaar deel van de erfflater verkrijgen en dit cumuleren met haar reserve.<sup>192</sup> In Frankrijk is die cumulatie beperkt, krachtens art. 758-6 Cc (zie *infra* nr. 40 voor kritiek).<sup>193</sup>

39. De *ratio legis* van deze wetwijziging is legitiem en volgt de reeds bestaande Franse (art. 757-5 Cc) regeling.<sup>194</sup> In Frankrijk wordt met de geschonken goederen vatbaar voor inbreng immers geen rekening gehouden voor het bepalen van “*la masse d'exercice*” van de langstlevende echtgenote.<sup>195</sup> De inbreng doelt immers op gelijkheid tussen afstammelingen in rechte lijn, die de schenkingen hebben aanvaard “als voorschot op hun erfdeel”.<sup>196</sup> Het is dan ook niet onoverkomelijk dat de inbrengverplichting in

---

<sup>189</sup> Deze wetwijziging is expliciet gericht op het verbeteren van de positie van de stiefkinderen ten aanzien van stiefouder: C. AUGHUET, “Nieuwe wetgeving” in C. DECLERCK en W. PINTENS (eds.) *Patrimonium 2017*, Brugge, Die Keure, 2017, 217. Meer algemeen: van de kinderen kan niet meer worden verwacht dat zijn hun schenking ten voordele van de langstlevende echtgenote in vruchtgebruik inbrengen, tenzij het een schenking met voorbehoud van vruchtgebruik betreft: H. CASMAN, “Nieuwe erfwet, een kennismaking”, *NJW* 2018, 141, nrs. 44-46. Senator ABOUT was om diezelfde reden op zijn hoede en vreesde dat de langstlevende echtgenote mogelijks inbreng van die giften zou kunnen vorderen: Rapport par N. ABOUT sùr la proposition de loi relative aux droits du conjoint survivant et la proposition de loi visant à améliorer les droits et les conditions d'existence des conjoints survivants et à instaurer dans le Code civil une égalité successorale entre les enfants légitimes et les enfants naturels ou adultérins, *Sénat* 2001, nr. 378, 28.

<sup>190</sup> C. DECLERCK, “De erfwet 2017 in het licht van het na te streven evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen”, *CDR* 2017, 91.

<sup>191</sup> Volgens sommige auteurs voor kritiek vatbaar: A.-C. VAN GEYSEL, “L'usufruit du conjoint survivant et du cohabitant légal survivant, les inconvénients d'une solution idéale” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en question*, Limal, Anthemis, 2015, 277.

<sup>192</sup> Cass. 22 maart 2010, *RW* 2011-12, 1; M. VAN MOLLE, “Les libéralités faites au conjoint survivant à travers les réformes”, *RPP* 2017, 327.

<sup>193</sup> J. CASEY, “Donation au dernier vivant et vocation légale du conjoint: un cumul limité” (noot onder Cass. (FR) 25 oktober 2017), *AJ Fam.* 2018, 51.

<sup>194</sup> H. MAZERON-GABRIEL, “Le conjoint successible: un héritier comme les autres?”, *La semaine juridique notariale et immobilière* 2003, 1215: “*La loi, tout en assurant le respect de la volonté du disposant, protège ainsi les bénéficiaires de libéralités rapportables des mauvaises surprises liées à la présence d'un conjoint, tout en veillant aux intérêts de ce dernier*”.

<sup>195</sup> M. GRIMALDI, *Droit patrimoniale de la famille 2011/2012*, Parijs, Dalloz, 2011, 479.

<sup>196</sup> *België*: R. BARBAIX, De inbrengverplichting en de langstlevende echtgenote: inbreng aan en door de langstlevende echtgenote”, *TEP* 2006, 252; A.-L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, 1083; A. VAN DEN BROECK, “Gelijkheid onder erfgenamen in de notariële praktijk” in A.-L. VERBEKE (ed.), *Het rector Roger Dillemans instituut familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 107; A. WYLLEMAN, “Patrimoniaal familierecht en het hersamengesteld gezin” *Not.Act.* 2011, 281; *Frankrijk*: D. GUEVEL, *Droit des successions et des libéralités*, Issy-les-moulineaux, Lextenso-éditions, 2014, 243. Zie ook: Rapport par N. ABOUT sùr la proposition de loi relative aux droits du conjoint survivant et la proposition de loi visant à améliorer les droits et les conditions d'existence des conjoints survivants et à instaurer dans le



twee richtingen (*voor* en *door* de langstlevende echtgenote) is afgeschaft. Het is echter belangrijk om steeds kritisch te blijven en vraagtekens te plaatsen bij deze wetswijziging, zelfs indien die door de wetgever wordt beschouwd als zijnde noodzakelijk. De vraag rijst immers of het erfrecht van de langstlevende echtgenote hierdoor niet op onverantwoorde wijze wordt aangetast.<sup>197</sup> Ik verwijs daarbij naar het wetsvoorstel erfrecht van 2014, dat mijns inziens een beter en genuanceerder evenwicht bewerkstelligt.<sup>198</sup> Met dezelfde doelstelling als de huidige wetswijziging in het achterhoofd (namelijk, een schenking aan de langstlevende echtgenote kan moeilijk gezien worden als een voorschot op haar erfaanspraak die slechts in vruchtgebruik is) stelt indiener mevrouw VAN CAUTER voor de inbrengverplichting *door*, doch niet *voor* de langstlevende echtgenote af te schaffen.<sup>199</sup> Ze houdt bovendien ook rekening met de belangen van de stiefkinderen, want de langstlevende echtgenote kan geen inbreng eisen van schenkingen gedaan voorafgaand aan het huwelijk.<sup>200</sup> Kortom, het wetsvoorstel van 2014 (i) komt evenzeer tegemoet aan de maatschappelijk wijzigende omstandigheden (nieuwe gezinsvormen), wegens de uitzondering op haar vordering tot inbreng ten voordele van stiefkinderen<sup>201</sup>; (ii) doet geen afbreuk aan de testeervrijheid van de erfflater, omdat hij kan beslissen om schenkingen buiten erfdeel te doen aan afstammelingen waarvan de langstlevende echtgenote geen inbreng kan vorderen en (iii) waarborgt een betere bescherming voor de reserve in vruchtgebruik van de langstlevende echtgenote, omdat zij, op enkele uitzonderingen na, nog steeds inbreng kan vorderen.<sup>202</sup>

**40.** Het Belgische nieuwe erfrecht probeert duidelijk een balans te bereiken tussen de langstlevende echtgenote en de (niet-gemeenschappelijke) kinderen.<sup>203</sup> Het moet echter waakzaam blijven om niet te veel gewicht in de

---

Code civil une égalité successorale entre les enfants légitimes et les enfants naturels ou adultérins, *Sénat* 2001, nr. 378, 28.

<sup>197</sup> *België*: Zie ook kritiek Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 0681/001, 44; BARBAIX deelt dezelfde zorg: R. BARBAIX, “De inbreng en de inkorting in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL, R. BARBAIX en H. CASMAN (eds.), *Rechtskroniek voor het notariaat – deel 31*, Brugge, Die Keure, 2017, 73. Zie ook: A.-L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, 1093; *Frankrijk*: wat in Frankrijk mijns inziens wel het geval is, gelet op art. 1094 Cc en art. 758-6 Cc.

<sup>198</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 0681/001.

<sup>199</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 0681/001, 9.

<sup>200</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 0681/001, 9.

<sup>201</sup> Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 0681/001, 45.

<sup>202</sup> Vroeger werd de inbrengregeling ten voordele van de langstlevende echtgenote immers verantwoord als waarborg *tout court* van haar erfrecht: R. BARBAIX, De inbrengverplichting en de langstlevende echtgenote: inbreng aan en door de langstlevende echtgenote”, *TEP* 2006, 252.

<sup>203</sup> DECLERCK is het met mij eens: C. DECLERCK, “De erfwet 2017 in het licht van het na te streven evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen”, *CDR* 2017, 96.

schaal van de stiefkinderen te leggen en een hand te reiken naar onbillijke Franse wetgeving. Door de invoering van deze nieuwe mogelijkheden in België, is het Franse erfrecht mijns inziens immers wat achterop beginnen hinken: het evenwicht helt in Frankrijk te veel naar de zijde van de (stief)kinderen van de erflater. Zoals gezegd (zie *supra* nr. 38), verhelpen de nieuwe inbrengregels in België dat de langstlevende echtgenote blote eigendom moet inbrengen. Op die manier wordt bovendien de testeervrijheid van de erflater gevrijwaard, want de langstlevende echtgenote kan in België haar reserve cumuleren met haar schenkingen.<sup>204</sup> Hoewel Frankrijk ook gewag maakt van in te zetten op testeervrijheid (zie *supra* nr. 34), kan de erflater, indien de langstlevende echtgenote in samenloop komt met afstammelingen, maar beschikken over een beperkt deel van het beschikbaar deel (art. 1094 Cc).<sup>205</sup> Dat is onlangs nog bevestigd door het Franse Hof van Cassatie.<sup>206</sup> Meer nog, NICOD benadrukt dat “*les droits légaux doivent être diminués de ce que le conjoint survivant a reçu par libéralités.*”<sup>207</sup> Dat bewijst des te meer dat Frankrijk het *anno* 2018 moeilijk heeft om afstand te doen van de idee dat de positie van de langstlevende echtgenote inferieur is aan die van de afstammelingen.<sup>208</sup> Die idee is trouwens ook te lezen in art. 758-6 Cc *in fine* en in het rapport van senator ABOUT over de wetswijziging.<sup>209</sup> Is bijgevolg de Franse *liberté* geen *contradictio in terminis*, nu die *liberté* ondergeschikt is aan het belang van de kinderen? Over die vraag kan mijns inziens zeker worden gedebatteerd. Toch is art. 1094 Cc volgens PIEDELIEVRE geen slechte zaak, omdat het vaak de enige mogelijkheid voor echtgenotes is om de *conjugalité* te waarborgen.<sup>210</sup>

<sup>204</sup> H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 303, nr. 427.

<sup>205</sup> N. PETERKA, “Les incidences de la réforme des successions et des libéralités sur le droit des régimes matrimoniaux”, *AJ.Fam.* 2006, 358.

<sup>206</sup> Cass. (FR) 25 oktober 2017, nr. 17-10644, [www.legifrance.gouv.fr](http://www.legifrance.gouv.fr).

<sup>207</sup> M. NICOD, “L’imputation des libéralités entre époux sur les droits légaux”, *Défrenois* 2018, 33.

<sup>208</sup> Nicod bevestigt dat “*il faut voir dans l’imputation de l’article 758-6 du Code civil une mesure d’équité, destinée à préserver la réserve des descendants*” : M. NICOD, “L’imputation des libéralités entre époux sur les droits légaux”, *Défrenois* 2018, 33. Dezelfde opvatting wordt ook gedeeld door VAN GEYSEL. Hij vindt de Belgische regeling (cumul tussen reserve en beschikbaar deel) “*un joker extraordinaire*”: A.-C. VAN GEYSEL, “L’usufruit du conjoint survivant et du cohabitant légal survivant, les inconvénients d’une solution idéale” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en question*, Limal, Anthemis, 2015, 250.

<sup>209</sup> Rapport par N. ABOUT sûr la proposition de loi relative aux droits du conjoint survivant et la proposition de loi visant à améliorer les droits et les conditions d’existence des conjoints survivants et à instaurer dans le Code civil une égalité successorale entre les enfants légitimes et les enfants naturels ou adultérins, *Sénat* 2001, nr. 378, 28.

<sup>210</sup> S. PIEDELIEVRE, “Réflexions sur la réforme des successions”, *Gaz.Pal.* 2002, 2.

### 1.2.3. Juridisch-praktische/Tante-Kaat-benadering

#### a. In een eerste huwelijk: Dirk en Sarah

41. BELGIE – In de hypothese dat Dirk overlijdt op het moment dat de twee echtgenoten niet uit de echt zijn gescheiden, erft Sarah minstens de helft van de nalatenschap in vruchtgebruik. Het erfrecht van de kinderen wordt herleid tot blote eigendom. Met het beschikbaar deel, dat onder het Belgische erfrecht 50% bedraagt (zie *supra* nr. 7), doet Dirk wat hij wil. Indien hij te veel van zijn vermogen wegschenkt, kunnen de reservataire erfgenamen inkorting van het teveel eisen. Vooraleer Dirk overlijdt, kunnen hij en Sarah hij het volgende overwegen:

- een globale erfovereenkomst met de kinderen bedingen;
- Sarah zou afstand kunnen doen van haar vordering tot inkorting;
- Dirk kan Sarah huwelijksvoordelen verlenen.<sup>211</sup>

Na het overlijden van Dirk, kunnen Sarah en de kinderen een regeling treffen voor de omzetting van het vruchtgebruik, indien zij dit wensen. Bovendien zal, bij het verlenen van huwelijksvoordelen, een bepaalde limiet niet mogen worden overschreden (art. 1464 BW).

42. FRANKRIJK – Zelfs in de hypothese dat Dirk overlijdt op het moment dat de twee echtgenoten niet uit de echt zijn gescheiden (aan voorwaarde één, overeenkomstig art. 914-1 Cc is dus voldaan), zal Sarah geen recht hebben op haar reserve: er zijn immers twee afstammelingen (aan voorwaarde twee, overeenkomstig art. 914-1 Cc, is dus niet voldaan). *In het beste geval* (zonder ontvend testament jegens haar) heeft Sarah, krachtens art. 757 Cc een keuzerecht: ofwel verkrijgt ze de hele nalatenschap van Dirk in vruchtgebruik, ofwel verkiest ze 1/4<sup>e</sup> in volle eigendom.<sup>212</sup> *In het slechtste geval* (met ontvend testament jegens haar) heeft Sarah slechts recht op een tijdelijk recht van bewoning (art. 763 Cc). De kinderen, daarentegen, zouden elk hun reserve kunnen laten gelden op 1/3<sup>e</sup> van het vermogen (zie *supra* nr. 6). Bovendien zouden Dirk en Sarah wel een erfregeling kunnen treffen (zie *supra* nr. 34), ook aangaande hun huwelijkscontract en eventueel huwelijksvoordelen<sup>213</sup> verlenen aan de langstlevende echtgenote.

<sup>211</sup> Bovendien is dit een van de elementen die mee de “giftige cocktail” vormt, volgens VAN GEYSEL: wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 87.

<sup>212</sup> B. DUTOIT, “Perspectives comparatives sur la succession ab intestat” in CDCE (ed.), *Le droit des successions en Europe – Actes du colloque du 21 février 2003*, Genève, LibrairieDroz Sa, 2003, 21; M. GRIMALDI, *Droit patrimoniale de la famille 2011/2012*, Parijs, Dalloz, 2011, 471.

<sup>213</sup> P. MALAURIE en L. AYNES, *Droit des régimes matrimoniaux*, Issy-les-moulineaux, Lextenso-éditions, 2017, 320, nr. 705.

**b. In een tweede huwelijk: Geert en Sarah**

**43. BELGIE** – In de hypothese dat Sarah overlijdt op het moment dat de twee echtgenoten niet uit de echt zijn gescheiden, erft Geert minstens de helft van de nalatenschap in vruchtgebruik. Het erfrecht van de kinderen wordt herleid tot blote eigendom. Met het beschikbaar deel, dat onder het Belgische erfrecht 50% bedraagt (zie *supra* nr. 7), doet Sarah wat zij wil. Indien zij te veel van haar vermogen wegschenkt, kunnen de reservataire erfgenamen inkorting van het teveel eisen. Vooraleer Sarah overlijdt, kunnen zij en Geert het volgende overwegen:

- een globale erfovereenkomst met de (stief)kinderen bedingen<sup>214</sup>;
- Geert kan afstand doen van zijn vordering tot inkorting<sup>215</sup>;
- Geert en Sarah kunnen in hun huwelijkscontract een valkeniersclausule opnemen en eventueel het erfrecht van Geert herleiden tot zijn concrete reserve. De vormvoorwaarden voor een erfovereenkomst zijn daarop van toepassing;
- Sarah kan Geert huwelijksvoordelen verlenen (die evenwel kunnen worden ingekort door de kinderen, art. 1465 BW).

Na het overlijden van Sarah, is Geert verplicht om verder in het onderhoud te voorzien van de stiefkinderen (art. 203, lid 2 BW)<sup>216</sup>. Zijn vruchtgebruik op het vermogen van Sarah wordt bij voorrang aangerekend op het beschikbaar deel en dus op de begiftigden van Sarah. Het nieuwe erfrecht dwingt hem bovendien zijn vruchtgebruik om te zetten in volle eigendom, met uitzondering van zijn vruchtgebruik op de gezinswoning en daarin aanwezige huisraad. Indien hij huwelijksvoordelen heeft verkregen, zullen de stiefkinderen ook daar een stok voor kunnen steken door inkorting te vragen. Nog belangrijker: indien Sarah voor haar nieuwe huwelijk met Geert haar vermogen heeft weggeschonken aan haar kinderen, tast dit de reserve van Geert aan: hij kan immers geen inbreng en inkorting vragen van deze gedane schenkingen (art. 858bis §2 BW).

**44. FRANKRIJK** – Zelfs in de hypothese dat Sarah overlijdt op het moment dat de twee echtgenoten niet uit de echt zijn gescheiden (aan voorwaarde één, overeenkomstig art. 914-1 Cc is dus voldaan), zal Geert geen recht hebben op zijn reserve: er zijn immers twee afstammelingen (aan voorwaarde twee,

<sup>214</sup> A.-L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, 1100.

<sup>215</sup> Op die handeling zijn ook de vormvoorwaarden van een globale erfovereenkomst van toepassing: C. DE WULF, *De erfwet van 31 juli 2017 – Een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, Die Keure, 2018, 56, nr. 99

<sup>216</sup> M. PUELINCX-COENE, “De vorderingen tot levensonderhoud ten laste van de nalatenschap”, *TEP* 2005, 742.

overeenkomstig art. 914-1 Cc, is dus niet voldaan). *In het beste geval* (zonder ontvend testament jegens hem) verkrijgt Geert, krachtens art. 757 Cc, 1/4<sup>e</sup> van de nalatenschap in volle eigendom (hij heeft geen<sup>217</sup> keuzerecht, omdat Joost en Fien niet zijn eigen kinderen zijn). *In het slechtste geval* (met ontvend testament jegens hem) heeft Geert slechts recht op een tijdelijk recht van bewoning (art. 763 Cc). De kinderen, daarentegen, zouden elk hun reserve kunnen laten gelden op 1/3<sup>e</sup> van het vermogen (zie *supra* nr. 6). Bovendien zouden Sarah en Geert wel een erfregeling kunnen treffen (zie *supra* nr. 34), ook aangaande hun huwelijkscontract en eventueel huwelijksvoordelen verlenen aan de langstlevende echtgenote.

## 2. HUIDIG STATUUT IN VRAAG GESTELD

45. Zowel het Belgische recht als het Franse recht zetten in op contractualisering (zie *supra* nr. 34 e.v.) van het erfrecht.<sup>218</sup> Dat is een goede zaak. De mogelijkheid die in beide landen bestaat om familiepacten te sluiten kan een belangrijke factor zijn in een verzoeningsproces tussen langstlevende echtgenote en (stief)kinderen.<sup>219</sup> Waakzaamheid is echter geboden. De notaris zal, in mijn ogen, een cruciale adviserende en bemiddelende<sup>220</sup> rol gaan spelen in het bevorderen van het familiale evenwicht tussen langstlevende echtgenote en (stief)kinderen.<sup>221</sup>

---

<sup>217</sup> M. GRIMALDI, *Droit patrimoniale de la famille 2011/2012*, Parijs, Dalloz, 2011, 471. Zie een thesis daaromtrent: S. HAERS, *De inbreng van schenkingen in de nalatenschap. Rechtsvergelijkend onderzoek naar de wijze en waardering van de inbrengverplichting en het recht van de langstlevende echtgenote om de inbreng te vorderen in het licht van het doel van de inbreng van schenkingen*, onuitg. masterscriptie Katholieke Universiteit Leuven Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2014-15, 73.

<sup>218</sup> Zie ook: D. GUEVEL, *Droit des successions et des libéralités*, Issy-les-moulineaux, Lextenso-éditions, 2014, 237; Art. 722 Cc werd in Frankrijk door de wet van 2006 versoepeld.

<sup>219</sup> S. LONGERSTAY en N. LABEEUW, “De globale en punctuele erfovereenkomst”, *Bericht aan het notariaat*, 2017, 193: op die manier kan de erflater langstlevende echtgenote en stiefkinderen gelijk behandelen.

<sup>220</sup> Bemiddeling verdient in mijn ogen een vooraanstaande plaats in het erf-en familierecht: A. D’ANGELO, “Re-thinking family law: a new legal paradigm for stepfamilies?” in K. BOELE-WOELKI, N. DETHLOFF en W. GEPHART (eds.), *Family la wand culture in Europe*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 228.

<sup>221</sup> Zie ook: S. LONGERSTAY en N. LABEEUW, “De globale en punctuele erfovereenkomst”, *Bericht aan het notariaat*, 2017, 198.

46. Misschien is het wel tijd om tegen sommige<sup>222</sup> rechtsleer en tegen het Hof van Cassatie van Frankrijk<sup>223</sup> in te gaan en ervoor te pleiten om de reserve van de langstlevende echtgenote te behouden. Enerzijds omdat de studie van de Koning Boudewijn stichting heeft bewezen dat de bevolking nog niet klaar is voor de afschaffing van de reserve.<sup>224</sup> Ook 84% (!) van de Franse bevolking is van mening dat de langstlevende echtgenote een te beperkt reservataire erfrecht heeft en beschouwt de langstlevende echtgenote als eerste-rang erfgenaam.<sup>225</sup> Ik heb er het raden naar waarom de Franse wetgever geen rekening houdt met wat er leeft binnen de samenleving.<sup>226</sup> Dat is frustrerend. Anderzijds ben ik van oordeel dat het recht de geschiedenis niet mag verwaarlozen. Het heeft immers bloed, zweet en tranen gekost om de langstlevende echtgenote in gans Europa een betere vermogensrechtelijke bescherming te bieden. Rekening houdend met die evolutie van het erfrecht van de langstlevende echtgenote in België en Frankrijk, zou het erfrecht een stap achteruitzetten door de reserve van de langstlevende echtgenote af te schaffen.<sup>227</sup>

---

<sup>222</sup> *België*: ik verwijs daarbij naar o.a. TAINMONT (F. TAINMOINT, “La protection du conjoint survivant, entre réserve et recours alimentaire, bilan et perspectives” in J.-L. RENCHON en F. TAINMONT (eds.), *Le statut patrimonial du conjoint survivant*, Brussel, Bruyant, 2004, 300). Ook DILLEMANS is gekant tegen een reserve ten voordele van de langstlevende: R. DILLEMANS, *Beginselen van het Belgisch privaatrecht*, VI, *Erfrecht – Deel I, toewijzing van de nalatenschap*, Gent, Story-Scientia, 1984, 300. Ook VERBEKE is voorstander van een afschaffing van de reserve, zij het dat hij een genuanceerder alternatief voorstelt dat terecht kan en moet worden overwogen. Ik kom daar in een later hoofdstuk (namelijk, het huwelijk tussen erfrecht en huwelijksvermogensrecht) op terug: A.-L. VERBEKE, “To Reserve or Not to Reserve”, *TEP* 2011, 11; A.-L. VERBEKE, “Langstlevende echtgenoot versus kinderen. Een nieuwe communautaire twist in België?”, *TPR* 2013, 2484. Zie ook voor kritiek op de reserve van de langstlevende echtgenote: G. DEGEEST, “Het dwingendrecht- of openbareordekarakter van de erfrechtelijke reserve”, *Jura Falc.* 2013-14, 775; *Frankrijk*: in 2013 heeft het congres van notarissen in Parijs zelfs voorgesteld dat echtgenoten de mogelijkheid moeten krijgen om in overeenstemming af te zien van reservataire rechten en daarbovenop ook van het dwingend tijdelijk bewoningsrecht. Dat is toch enigszins merkwaardig en gaat mijns inziens volledig in tegen de tendens in Europa om de langstlevende echtgenote te beschermen: 4<sup>e</sup> et 5<sup>e</sup> proposition van 100<sup>e</sup> CONGRES DES NOTAIRES DE FRANCE, [http://www.congresdesnotaires.fr/media/uploads/propositions\\_des\\_congres/100eparis\\_2004.pdf](http://www.congresdesnotaires.fr/media/uploads/propositions_des_congres/100eparis_2004.pdf).

<sup>223</sup> Het Franse Hof van Cassatie heeft immers recent aansluiting gezocht bij de *common law* traditie, waarbij geen reserve bestaat: Cass. (FR) 27 september 2017, ECLI:FR:CASS:2017:C101010. Zie ook: E. GOOSENS, “Quo vadis, reserve?”, *RW* 2018, 1042.

<sup>224</sup> 75% ziet het immers als een plicht om de langstlevende echtgenote iets achter te laten: V. DE POTTER en I. VAN DORSSELAER, *Percepties en verwachtingen over erven en nalaten in België – Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting*, Brussel, www.kbs-frb.be, 2014, 25. De wens van de bevolking moet in het erfrecht een belangrijke plaats innemen.

<sup>225</sup> P. MALAURIE, *Les successions – Les libéralités*, Paris, Lextenso-éditions, 2010, 62, nr. 83. Zie ook: M.-C. CATALA DE ROTON, *Les successions entre époux*, Parijs, Economica, 1990, 251, nr. 324.

<sup>226</sup> Nochtans bevestigt CATALA dat “*l’opinion publique montrent qu’ils existe dans le corps social la demande latente ou explicite d’un minimum successoral garanti pour le conjoint survivant*” in P. CATALA, “Pour une réforme des successions”, *Défrenois* 1999, 449, nr. 16.

<sup>227</sup> want zoals ALLAERTS aangeeft, is afbreken gemakkelijker dan afbouwen: V. ALLAERTS, “Het nieuw samengesteld gezin: nieuwigheden op burgerrechtelijk vlak” in Vlaamse Conferentie Balie te Antwerpen (ed.), *Het gezin 2.0*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 17, nr. 27.

47. Dat is ook mijn grootste beweegreden om het Franse regime gedeeltelijk af te wijzen. De langstlevende echtgenote heeft daar, in samenloop met afstammelingen, geen reserve.<sup>228</sup> Mijn fictief voorbeeld bewijst haar nadelige situatie des te meer. Als achteraf blijkt dat de eerst overleden echtgeno(o)t(e) het erfrecht van de andere echtgeno(o)t(e) heeft herleid tot nul, blijft de langstlevende echtgenote (grotendeels) met lege handen achter. En toch wordt er uit verschillende hoeken gepleit om het Franse voorbeeld navolging te geven in België.<sup>229</sup> Dat is gemakkelijk te verklaren en zelfs te begrijpen. Het Franse erfrecht biedt inderdaad een betere en genuanceerdere oplossing dan het Belgische erfrecht, wanneer de langstlevende echtgenote in samenloop komt met afstammelingen. Zij kan immers, wat betreft haar aandeel in de nalatenschap, opteren voor volle eigendom in plaats van vruchtgebruik. Op die manier vermijdt de Franse wetgever familiale conflicten die in België wel kunnen rijzen, wegens een complex omzettingsmechanisme van het vruchtgebruik (art.745quater §1 BW). Het Franse erfrecht omzeilt dit mechanisme door rechtstreeks aan de langstlevende echtgenote de keuze te geven voor 1/4<sup>e</sup> van de nalatenschap in volle eigendom (art. 757 Cc). Terecht wordt die keuzemogelijkheid geprezen.<sup>230</sup> De pleitbezorgers zien echter, naar mijn oordeel, één zaak over het hoofd: de regeling geldt slechts *ab intestato*.<sup>231</sup> Dat is een grote tekortkoming van het Franse erfrecht. De overdachte keuze van de Franse wetgever kan hierdoor dus regelmatig naar de prullenmand worden verwezen: de langstlevende echtgenote kan volledig worden ontferd.<sup>232</sup> De Franse wetgever had er beter aan gedaan om dergelijke keuzemogelijkheid voor de langstlevende echtgenote ook te voorzien wat betreft haar reserve.

48. Om die reden ben ik voorstander van wat ik een *nieuw-Belgische regeling* zou kunnen noemen, waarbij de gebreken van het Belgische erfrecht worden opgevangen door de kwaliteiten van het Franse erfrecht<sup>233</sup>: behoud van de reserve zoals die bestaat, maar met een keuzerecht tussen volle eigendom en

<sup>228</sup> Zie ook: B. DUTOIT, "Perspectives comparatives sur la succession ab intestat" in CDCE (ed.), *Le droit des successions en Europe – Actes du colloque du 21 février 2003*, Genève, LibrairieDroz Sa, 2003, 22.

<sup>229</sup> Deskundigen zijn wel gewonnen voor het Franse model, volgens de studie van de Koning Boudewijn stichting: V. DE POTTER en I. VAN DORSSELAER, *Percepties en verwachtingen over erven en nalaten in België – Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting*, Brussel, www.kbs-frb.be, 2014, 26.

<sup>230</sup> V. DE POTTER en I. VAN DORSSELAER, *Percepties en verwachtingen over erven en nalaten in België – Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting*, Brussel, www.kbs-frb.be, 2014, 26.

<sup>231</sup> Een studente deed hetzelfde voorstel als ik, maar ziet deze nuance ook over het hoofd: L. FEYEN, "Het erfrechtelijk vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot in rechtsvergelijkend perspectief?" onuitg. masterscriptie UHasselt, 2016, 79.

<sup>232</sup> M. GRIMALDI, "Droits du conjoint survivant: brève analyse d'une loi transactionnelle", *AJ Famillie* 2002, 48: "...Force est donc de constater qu'en présence d'enfants, il est possible d'exhérer complètement son conjoint par des dispositions entre viés...".

<sup>233</sup> De Franse wetgeving kan immers een inspiratiebron zijn, volgens PINTENS: W. PINTENS, "Is ons familiaal vermogensrecht nog bij de tijd", *RW* 2011-12, 54.

vruchtgebruik.<sup>234</sup> Dat keuzerecht biedt immers, volgens GRIMALDI, een oplossing voor conflicten binnen nieuw samengestelde gezinnen.<sup>235</sup> Art. 745quater §1/1 BW komt overeen met de stelling die ik verdedig (en volgt ook gedeeltelijk het Franse erfrecht)<sup>236</sup>. De wetgever is zich duidelijk bewust van de nadelen<sup>237</sup> die een erfrecht in vruchtgebruik met zich meebrengt en volgt op die manier in zekere zin het Franse *ab intestato* erfrecht. In nieuw samengestelde gezinnen kan een onderhandeling over de omzetting van vruchtgebruik immers leiden tot een patstelling. Een dwingende omzetting<sup>238</sup> mildert die vervelende hypothese. Toch is het jammer dat de wetgever vooral uitgaat van de stereotype situatie: de relatie tussen stiefouders en stiefkinderen is immers niet altijd verzuurd.<sup>239</sup> Een nieuw samengesteld gezin is niet per se een noodzakelijk kwaad.<sup>240</sup> In de volgende laatste twee hoofdstukken ga ik op zoek naar een idealer statuut voor de langstlevende echtgenote.

### 3. OP ZOEK NAAR EEN OPTIMALER STATUUT

#### 3.1. HET HUWELIJK TUSSEN ERFRECHT EN HUWELIJKSVERMOGENSRECHT

49. *RATIO LEGIS* HOOFDSTUK – De hierboven uiteengezette praktische benadering (zie *supra* afdeling III) is correct, doch om een belangrijke reden onvolledig (en daarom inconsistent): het onderzoek maakte in deel één immers abstractie van een nochtans fundamentele basisregel uit het huwelijksvermogensrecht: de vereffening van het huwelijksstelsel *gaat vooraf*

<sup>234</sup> Op die manier kan er rekening worden gehouden met iedere situatie *in concreto*: F. TAINMONT, “Le droit successoral belge”, *Electric Journal of Comparative Law* 2010, 4.

<sup>235</sup> M. GRIMALDI, “Droits du conjoint survivant: brève analyse d’une loi transactionnelle”, *AJ Famillie* 2002, 48. Niettemin betreurt GRIMALDI dat de Franse wetgever dit keuzerecht uitsluit, indien de langstlevende echtgenote in samenloop komt met niet-gemeenschappelijke kinderen. Hij stelt dan ook voor om de wetgeving ter zake ruim te interpreteren en het keuzerecht te exporteren naar die situaties (zie voetnoot 3 van zelfde tijdschriftartikel).

<sup>236</sup> Daar is het omzettingsrecht immers van openbare orde: art. 759-1 Cc.

<sup>237</sup> Want dat brengt inderdaad nadelen met zich mee. In dat opzicht kan ik VAN GEYSEL volgen: A.-C. VAN GEYSEL, “L’usufruit du conjoint survivant et du cohabitant légal survivant, les inconvénients d’une solution idéale” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en question*, Limal, Anthemis, 2015, 251.

<sup>238</sup> Die ook buitengerechtelijk is, zie M. GIJBELS en A. VAN GEEL, “Familiale vermogensplanning in het nieuwe erfrecht: nieuwe mogelijkheden?”, *Nieuwsbrief notariaat* 2018, 11.

<sup>239</sup> Ook het Franse recht gaat uit van die stereotype situatie, want het keuzerecht van de langstlevende echtgenote verdwijnt in samenloop met stiefkinderen: S. PIEDELIEVERE, “Réflexions sur la réforme des successions”, *Gaz.Pal.* 2002, 2

<sup>240</sup> Zoals DEGEEST terecht opmerkt: G. DEGEEST, “De erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder” *TEP* 2016, 5, nr. 2. Zie ook: E. BUYSSE, “Een nieuw (her)samengesteld gezin: de (on)mogelijkheid om alle kinderen gelijk te behandelen”, *Notamus* 2008, 32.



aan die van de nalatenschap<sup>241</sup> en beide rechtsgebieden zijn nauw met elkaar verwant.<sup>242</sup> Immers, de nalatenschap van de *decuius* bestaat ook uit zijn aandeel in het gemeenschappelijk vermogen.<sup>243</sup> Dit onderzoek mag die regel dan ook niet verwaarlozen. Het kan namelijk nieuwe en andere inzichten verschaffen die, zonder rekening te houden met het huwelijksvermogensrecht, verloren zouden gaan. Het is daarom niet verwonderlijk dat in de Kamerdebatten over het nieuwe Belgische erfrecht meermaals de nadruk werd gelegd op de band tussen het huwelijksvermogensrecht en erfrecht.<sup>244</sup> Ook PEYRARD betreurt dat het erfrecht geen rekening houdt met de vereffening van het huwelijksvermogensstelsel.<sup>245</sup> Ik wil daarenboven van de gelegenheid gebruik maken om dit hoofdstuk in te leiden met datgene waar mijns inziens rekening mee moet worden gehouden, namelijk: de eis van een (stief)kind mag de keuze voor een samenlevingsvorm van (stief)ouders niet hypothekeren. Echtgenotes moeten (ook in aanwezigheid van stiefkinderen) vrij kunnen zijn om al dan niet te huwen en net om die reden moeten wetgevers nadenken over de koppeling tussen erfrecht en huwelijksvermogensrecht.<sup>246</sup>

<sup>241</sup> H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 39, nr. 49.

<sup>242</sup> J. VERSTRAETE, “Erfrecht en familierecht. De toestand van nieuw samengestelde gezinnen”, *T.Not.* 2010, 373. Zie ook de doelstelling van het nieuwe wetsvoorstel huwelijksvermogensrecht: wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 2848/001, 4 en 28. Ook in Frankrijk vestigt men aandacht op het belang van het huwelijksstelsel om elkaar als echtgenoten bijvoorbeeld te bevoordelen: M. GRIMALDI, *Droit civil successions*, Litec, Paris, 2001, 182; S.D. LACROUX, *Successions – Le guide pratique*, Issy-les-moulineaux, Prat Editions, 2008, 73 e.v.

<sup>243</sup> J. VERSTRAETE, “Erfrecht en familierecht. De toestand van nieuw samengestelde gezinnen”, *T.Not.* 2010, 375.

<sup>244</sup> Door parlements lid BROTCORNE: Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 14; door minister GEENS: Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 17; door professor BARBAIX: Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 63; door de vertegenwoordiger van Avocats.be, FISCHER, die daarbij duidelijk het onderwerp van dit seminarie betreft, namelijk: bij het zoeken naar een evenwicht tussen de langstlevende echtgenote en stiefkinderen zal het huwelijksvermogensrecht parten spelen: Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/006, 80.

<sup>245</sup> G. PEYRARD, “Conjoint survivant: une réforme successorale inutile”, *D.* 2001, 3539.

<sup>246</sup> Ik wil hier even een statement maken. In de visie van de schrijver van een thesis die ik las, moest de liefde tussen echtgenotes wijken ten voordele van het stiefkind. Ik ben daar radicaal tegen. Hoewel rekening moet worden gehouden met de belangen van alle aanwezige gezinsleden, mag de eis van het stiefkind de liefde van de echtgenotes niet hypothekeren. Zie thesis: J. BOUMKWO, *De bescherming van kinderen uit een vorige relatie t.o.v. hun stiefouders*, onuitg. masterscriptie UGent faculteit economie en bedrijfswetenschappen, 2016-17, [https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/350/561/RUG01-002350561\\_2017\\_0001\\_AC.pdf](https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/350/561/RUG01-002350561_2017_0001_AC.pdf), 55. Dat is ook mijn grootste kritiek op de visie van o.a. VAN GEYSEL: A.-C. VAN GEYSEL, “L’usufruit du conjoint survivant et du cohabitant légal survivant, les inconvénients d’une solution idéale” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en question*, Limal, Anthemis, 2015, 277.

50. *RATIO LEGIS* ONDERSCHIED AANWINSTEN EN NIET – AANWINSTEN – Een belangrijke vraag die meermaals<sup>247</sup> werd geopperd: waarom trekt het erfrecht het onderscheid dat reeds bestaat (ook in Frankrijk<sup>248</sup>) in het huwelijksvermogensrecht tussen aanwinsten en niet-aanwinsten niet door tot de verhouding tussen langstlevende echtgenote en afstammelingen? Ook in het Franse erfrecht is van aanwinsten geen sprake in het erfrecht (zie art. 757 Cc e.v. en 914-1 Cc). Nochtans is het belang van het huwelijkscontract daar prangend, omdat dit nieuwe deuren opent richting een betere bescherming van de langstlevende echtgenote na overlijden van de erflater.<sup>249</sup> Dit onderscheid kan nochtans een mogelijke oplossing bieden voor familieconflicten. Frankrijk en België zouden best bij Duitsland te rade gaan: het voorbehouden erfdeel (*Pflichtteil*) is daar immers ook afhankelijk van het huwelijksvermogensrecht.<sup>250</sup> Niet iedereen is het hier echter mee eens. DECLERCK vreest dat een onderscheid als deze in het erfrecht van de langstlevende echtgenote enkel vermogende families zou bevoordelen.<sup>251</sup>

51. AANWINSTEN: GEZINSVERMOGEN – Het begrip aanwinsten kan, zowel in België als in Frankrijk, best worden gedefinieerd als het vermogen dat gehuwden samen tijdens het huwelijk hebben opgebouwd door gezamenlijke inspanning, de besparingen daarop en de beleggingen daarvan.<sup>252</sup> België deelt

<sup>247</sup> België: Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 0681/001,12; A. TURTELBOOM en H. CASMAN, “Geïntegreerde tekst van het voorontwerp van wet tot hervorming van diverse bepalingen inzake het huwelijksvermogensrecht”, *TEP* 2014, 207-222; A.-L. VERBEKE, “Aanwinsten als échappement voor een evenwichtig huwelijksvermogensrecht”, *Not.Act.* 2014-15, 31; A.-L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, 1092; A.-L. VERBEKE, “To Reserve or Not to Reserve”, *TEP* 2011, 11; Frankrijk: G. PEYRARD, “Conjoint survivant: une réforme successorale inutile”, *D.* 2001, 3539; Audition par F. DEKEUWER-DEFOSSEZ sur la proposition de loi relative aux droits du conjoint survivant et la proposition de loi visant à améliorer les droits et les conditions d’existence des conjoints survivants et à instaurer dans le Code civil une égalité successorale entre les enfants légitimes et les enfants naturels ou adultérins, *Sénat* 2001, nr. 378, 243.

<sup>248</sup> F. TERRE en P. SIMLER, *Les régimes matrimoniaux*, Parijs, Dalloz, 2011, 210.

<sup>249</sup> Zie vb. Cass. (FR) 6 januari 1976, nr. 74-12212, [www.legifrance.gouv.fr](http://www.legifrance.gouv.fr): Echtgenotes kunnen immers, wegens familiaal belang, hun huwelijkscontract aanpassen zodat de langstlevende echtgenote zeker is van een vermogen, niet wegens erfrecht, maar wegens huwelijkscontract. Dit is afgelopen jaar bevestigd: Cass. (FR) 29 november 2017, nr. 16-29056, [www.legifrance.gouv.fr](http://www.legifrance.gouv.fr); Het huwelijksvermogensrecht kan mijns inziens het onbillijke Franse erfrecht opvangen: N. PETERKA, “Les incidences de la réforme des successions et des libéralités sur le droit des régimes matrimoniaux”, *AJ.Fam.* 2006, 358. Zie ook: Rapport par N. ABOUT sur la proposition de loi relative aux droits du conjoint survivant et la proposition de loi visant à améliorer les droits et les conditions d’existence des conjoints survivants et à instaurer dans le Code civil une égalité successorale entre les enfants légitimes et les enfants naturels ou adultérins, *Sénat* 2001, nr. 378, 15.

<sup>250</sup> G. SCHLITT en G. MULLER, *Handbuch pflichtteilsrecht*, C.H. Beck, München, 2010, 8.

<sup>251</sup> C. DECLERCK, “De erfwet 2017 in het licht van het na te streven evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen”, *CDR* 2017, 90. Daarom dat VERBEKE accepteert dat in dergelijke situaties uitzonderingen mogelijk moeten zijn: A.-L. VERBEKE, “To Reserve or Not to Reserve”, *TEP* 2011, 10.

<sup>252</sup> J.M. SCHERPE, “Marital agreements and private autonomy in comparative perspective” in J.M. SCHERPE (ed.), *Marital agreements and private autonomy in comparative perspective*,

met Frankrijk de idee dat het wettelijk stelsel best een gemeenschap van aanwinsten is (art. 1401 Cc).<sup>253</sup> Beide landen definiëren dit begrip echter niet op eenduidige wijze.<sup>254</sup>

**52. NIET-AANWINSTEN: FAMILIEVERMOGEN** – De niet-aanwinsten bestaan uit de goederen die “niet(s)” te maken hebben met het huwelijk tussen echtgenoten en zijn bijgevolg te herleiden tot goederen verkregen door een der echtgenoten uit schenking of testament.<sup>255</sup>

**53. NAAR EEN OPTIMALER STATUUT?** – Het is te betreuren dat zowel het Belgische als het Franse erfrecht niet nadenkt over het onderscheid tussen aanwinsten en niet-aanwinsten in het erfrecht. Dit onderscheid zou nochtans een legitieme grondslag kunnen bieden voor het erfrecht van de langstlevende echtgenote. Indien de langstlevende echtgenote in plaats van een abstract breukdeel in vruchtgebruik de aanwinsten zou erven bij overlijden van de *de cuius*, zou dit beter de idee achter haar erfrecht verantwoorden: de horizontale functie van het erfrecht, een *joint venture* tussen echtgenoten, *la conjugalité*, ... Bovendien zou ook dit onderscheid een evenwichtige verhouding creëren tussen de langstlevende echtgenote en niet-gemeenschappelijke kinderen. Immers, de langstlevende echtgenote zou geen rechten kunnen laten gelden op de goederen van de erflater voor het huwelijk: dit zijn namelijk geen aanwinsten. In die zin kan ik de visie van VERBEKE bijtreden. Een dwingende participatie in de huwelijkse aanwinsten zou latere erfrechtelijke conflicten vermijden.<sup>256</sup>

**54.** Het voorstel verraadt zijn eigen tekortkoming. Dwingende participatie in de “huwelijkse” aanwinsten. Dat is ook mijn grootste bekommernis ten overstaan van VERBEKE’S voorstel. Zou dit betekenen dat alle wettelijke en feitelijke samenwoners geen recht hebben op die aanwinsten? Dat staat voor mij immers gelijk aan discriminatie. Ook VERBEKE heeft daarover nagedacht

---

Oxford, Hart, 2012, 449; A.-L. VERBEKE en R. BARBAIX, *Kernbegrippen familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 43. Zie ook: B. BRAAT, A.E. ODERKERK en G.J.W. STEENHOF, *Huwelijksvermogensrecht in rechtsvergelijkend perspectief*, Utrecht, G.J. Wiarda instituut, 1999, 118.

<sup>253</sup> F. TAINMONT, “Le droit successoral belge”, *Electric Journal of Comparative Law* 2010, 22.

<sup>254</sup> M. VAN MOLLE, “Raison et déraison des avantages matrimoniaux” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en question*, Limal, Anthemis, 2015, 100; S. NUDELHOLC, “Les acquêts ou le retour du refoulé,” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en question*, Limal, Anthemis, 2015, 10.

<sup>255</sup> A.-L. VERBEKE, “Aanwinsten en huwelijksvoordelen in een evenwichtig huwelijksvermogensrecht”, *TEP* 2014, 297; A.-L. VERBEKE, “To Reserve or Not to Reserve”, *TEP* 2011, 12. Het Franse recht kent ook “tegenwoordige en toekomstige goederen”: P. MALAURIE en L. AYNES, *Droit des régimes matrimoniaux*, Issy-les-moulineaux, Lextenso-éditions, 2017, 146 e.v. Zie ook: W. PINTENS, “Marital agreements and private autonomy in France and Belgium” in J.M. SCHERPE (ed.), *Marital agreements and private autonomy in comparative perspective*, Oxford, Hart, 2012, 72.

<sup>256</sup> A.-L. VERBEKE, “To Reserve or Not to Reserve”, *TEP* 2011, 9.

en spreekt ook over “relatie-aanwinsten”.<sup>257</sup> Ook wettelijk samenwonenden hebben immers een vermogen opgebouwd gedurende hun leven. Om die reden blijf ik voorstander van het behoud van een reserve. De reserve wordt immers gegarandeerd op het niveau van het *erfrecht*, terwijl de dwingende participatie zich situeert op het niveau van het *huwelijksvermogensrecht*. Hoewel ik in mijn slotconclusie zal pleiten voor een andere invulling van het begrip “huwelijk”, moet men vaststellen dat het huwelijk heden ten dage nog steeds een prominente plaats krijgt in ons recht en onze samenleving.<sup>258</sup>

55. Om een radicale hervorming te vermijden, lijkt het mij billijker het onderscheid tussen aanwinsten en niet-aanwinsten vooreerst intrede te laten doen in het *erfrecht* – en meer bepaald, de reserve – van de langstlevende echtgenote. Zo zou bijvoorbeeld de notie “abstracte” reserve haar “abstract” karakter verliezen, daar zij wordt berekend op de aanwinsten.<sup>259</sup>

56. In tweede instantie kan het recht dan gaan nadenken over een andere invulling van het begrip “huwelijk” en op die manier de grondslag van het relatievermogensrecht en *a fortiori* het *erfrecht* fundamenteel wijzigen.<sup>260</sup> De toegang tot het *erfrecht* is immers, volgens CASTELEIN, door het huwelijk statusgebonden.<sup>261</sup> Die opvatting over het *erfrecht* moet volgens mij geleidelijk worden verlaten. Vooral omdat de mensen eerst voeling moeten krijgen in de praktijk met dergelijke juridisch-technische ommekeer.<sup>262</sup> Het zou dus na een zekere termijn leiden tot een optimaler *erfrecht*. Het voorstel van VERBEKE zou mijns inziens dan ook een belangrijke inspiratiebron kunnen zijn voor het Belgische en Franse recht.

---

<sup>257</sup> A.-L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch *erfrecht*”, *RW* 2017-18, 1092; A.-L. VERBEKE, “Het wilsgebrek van de liefde”, *TEP* 2015, 106.

<sup>258</sup> Ook onder de bevolking (2003): M. CORIJN en K. MATTHIJS, “Gehuwd en ongehuwd samenwonen in België – Een sociaal-demografisch perspectief” in C. FORDER en A. VERBEKE (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 67.

<sup>259</sup> Zie ook reeds: A. MAELFAIT, “Naar een nieuw *erfrecht* voor de langstlevende echtgenoot – mag het ook minder?” in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2015*, Brugge, Die Keure, 399.

<sup>260</sup> Want wat betekent het huwelijk precies en kan een andere invulling leiden tot een beter evenwicht tussen afstammelingen en langstlevende echtgenote? Mijns inziens alleszins wel: bij een andere invulling van het begrip huwelijk zouden ook stiefkinderen tot de nalatenschap kunnen komen. Geïnspireerd op: C. FORDER en A. VERBEKE, “Geen woorden maar daden – Algemene rechtsvergelijkende conclusies en aanbevelingen” in C. FORDER en A. VERBEKE (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 518.

<sup>261</sup> C. CASTELEIN, “Verleden, heden en toekomst van de *erfrechtelijke* reserve – Aanzet voor een grondige en kritische reflectie” in F. BUYSENS, K. GEENS, H. LAGA, B. TILLEMANN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Over naar familie – Liber Amicorum Luc Weyts*, Brugge, Die Keure, 2011, 98, nr. 7.

<sup>262</sup> C. FORDER en A. VERBEKE, “Geen woorden maar daden – Algemene rechtsvergelijkende conclusies en aanbevelingen” in C. FORDER en A. VERBEKE (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 498.

### 3.2. (VERKEERDE) UITGANGSPUNTEN: DE LANGSTLEVENDE ALS (A)TYPISCHE ERFGENAAM EN DUS (G)EEN RESERVE

**57. DE RESERVE ALS PLICHT > DE TESTEERVRIJHEID ALS RECHT** – Dit onderzoek vertrok vanuit de vaststelling dat het principe van de reserve onder vuur ligt, des te meer omdat zij de testeervrijheid van de erflater beperkt. CASTELEIN heeft die problematiek herleid tot een beknopte, doch terechte vraag: wat is de minimumverplichting die er op een erflater rust?<sup>263</sup> Hoewel de mens uit de 21<sup>e</sup> eeuw wordt gekenmerkt door een diepgeworteld egocentrisme en individualisme, zeker als het over geld en vermogensbeheer gaat, kan ik het niet laten om te wijzen op, wat in mijn ogen althans, een plicht is voor elkeen: rekening houden met de belangen van geliefden en mensen in de nabije omgeving.<sup>264</sup> Die mensopvatting verraadt ook enigszins mijn visie over de reserve: dat erfrechtelijk principe waarborgt immers die plicht.

**58. DE LANGSTLEVENDE ECHTGENOTE ALS TYPISCHE ERFGENAAM > DE LANGSTLEVENDE ECHTGENOTE ALS ATYPISCHE ERFGENAAM** – Die plicht geldt onverminderd ten aanzien van de *langstlevende echtgenote*, naast de *afstammelingen*. Laat dat argument net de leemte zijn in hoofde van de Franse en Belgische wetgevers. De wetgevers vertrekken immers vanuit de vooronderstelling dat de *langstlevende echtgenote* een atypische erfgenaam is (zie *supra* nr. 23). Het is op basis van die vooronderstelling dat de Belgische en Franse wetgevers hervormingen hebben doorgevoerd en als gevolg daarvan een andere koers zijn gaan varen inzake het reservatair erfrecht van de *langstlevende echtgenote*. Mijn bedenking daarbij is wat de uitkomst van een hervorming dan wel zou zijn, indien wetgevers naast een analyse van het *statuut van de langstlevende echtgenote* ook hun *eigen impliciete vooronderstellingen* zouden opgeven.

**59.** Naar aanleiding van wat enkele auteurs beweren, acht ik het opportuun om, nu het einde van mijn seminariewerk in zicht is, een vraagteken te plaatsen bij die denkpijles die gevolgd worden om op zoek te gaan naar een evenwicht tussen de *langstlevende echtgenote* en de *afstammelingen*. RENCHON vraagt zich bijvoorbeeld in die context af: “*Serait-il alors cohérent, au jour du décès, de subitement, disqualifier ce lien de filiation inconditionnel au profit du lien de conjugalité?*”<sup>265</sup> Met die zinsnede herleidt hij de problematiek tot een keuze die de wetgever moet maken: laten we de *langstlevende echtgenote* primeren

<sup>263</sup> C. CASTELEIN, “Verleden, heden en toekomst van de erfrechtelijke reserve – Aanzet voor een grondige en kritische reflectie” in F. BUYSENS, K. GEENS, H. LAGA, B. TILLEMAN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Over naar familie – Liber Amicorum Luc Weyts*, Brugge, Die Keure, 2011, 97.

<sup>264</sup> Verbeke is het met mij eens: A.-L. VERBEKE, “Het wilsgebreuk van de liefde”, *TEP* 2015, 101.

<sup>265</sup> J.-L. RENCHON, “«Pirates en vue ... Les enfants à la succession de leur père ou de leur mère»” in A.-L. VERBEKE, J.M. SCHERPE, C. DECLERCK, T. HELMS en P. SENAEVE (eds.), *Confronting the frontiers of family and succession law – Liber amicorum Walter Pintens*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 1176.

of de (niet)-gemeenschappelijke kinderen? Is dit echter geen vals dilemma? Opnieuw wordt duidelijk dat ook RENCHON steunt op een onware premisse. Het erfrecht moet die keuze in mijn ogen helemaal niet maken; het moet die keuze overstijgen om een passend evenwicht tussen langstlevende echtgenote en afstammelingen te bereiken. Ook TAINMONT heeft de moeite gedaan om in eigen boezem te kijken, maar durft geen vernieuwende stelling innemen. Uiteindelijk valt ook hij terug op de vooronderstelling, wat blijkt uit zijn bewering: “*le lien conjugale est en effet radicalement différent du lien de filiation.*”<sup>266</sup> De auteur acht het om die reden gerechtvaardigd om de descendenten wel, maar de langstlevende echtgenote niet, reservatair te beschermen. Die overweging was bovendien ook doorslaggevend in Frankrijk om het statuut van de langstlevende echtgenote te bepalen, zo doet DU MONGH vermoeden.<sup>267</sup> Ook DILLEMANS verantwoordt op diezelfde grondslag zijn afwijzende houding tegenover een reserve ten voordele van de langstlevende echtgenote en reduceert de reserveproblematiek ook, in mijn ogen, tot een vals dilemma.<sup>268</sup>

60. Ik ben het met deze rechtsgeleerden niet eens en pleit voor een andere aanpak van de problematiek omtrent het statuut van de langstlevende echtgenote. Is de langstlevende echtgenote wel zo een atypische erfgenaam als de auteurs doen vermoeden? Het “huisje-tuintje-kindje-verhaal” start immers bij twee geliefden die de keuze maken om samen een duurzame levensgemeenschap op te bouwen. In dat opzicht is het misschien tijd voor *tabula rasa* en zouden het Belgische en Franse erfrecht er goed aan doen om het statuut van de langstlevende echtgenote op een andere, weliswaar gelijkwaardig met die van afstammelingen, manier te benaderen. Terecht<sup>269</sup> zou iemand kunnen beargumenteren dat de liefde blind is, de idee van een duurzame levensgemeenschap niet steeds te verwezenlijken valt en het recht bijgevolg genoodzaakt is om toe te staan haar erfrecht te beknotten, indien de relatie verzuurd is. Kan dat argument dan ook niet worden opgeworpen ten aanzien van de afstammelingen?<sup>270</sup> In hoeverre kan men *anno* 2018 nog

<sup>266</sup> F. TAINMONT, “Pour la suppression de la réserve du conjoint survivant” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHELSSEN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Liber Amicorum – Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 422.

<sup>267</sup> J. DU MONGH, “De reservataire positie van de langstlevende echtgenoot 200 jaar na de Code Napoléon – Een chronologische en rechtsvergelijkende terugblik” in F. SWENNEN en R. BARBAIX (eds.), *Over erven – Liber amicorum Mieke Puelinckx-Coene*, Mechelen, Kluwer, 2006, 136. Dit wordt eveneens bevestigd door REVOL in R. REVOL, “La réserve du conjoint survivant”, *Gaz.Pal.* 2002, 23.

<sup>268</sup> “Ofwel is de verstandhouding tussen echtgenoten goed, en zullen ze mekaar niet onterven, ofwel is ze niet goed, en dan is dwingend erfrecht juist niet gepast.”: R. DILLEMANS, *Beginselen van het Belgisch privaatrecht*, VI, *Erfrecht – Deel I, toewijzing van de nalatenschap*, Gent, Story-Scientia, 1984, 300.

<sup>269</sup> Zoals VERBEKE doet: A.-L. VERBEKE, “Het wilsgebrek van de liefde”, *TEP* 2015, 103.

<sup>270</sup> Zoals een familiaal bemiddelaar doet bij onderzoek voor de Koning Boudewijnstichting: V. DE POTTER en I. VAN DORSSELAER, *Percepties en verwachtingen over erven en nalaten in België – Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting*, Brussel, www.kbs-frb.be, 2014, 8.

rechtvaardigen dat de band van de kinderen met de ouders wel, en die met de echtgenote/partner niet, onvoorwaardelijk is?

61. NAAR EEN OPTIMALER STATUUT? – Persoonlijk denk ik dat het uitgangspunt “de langstlevende echtgenote is een atypische erfgenaam (en aldus gesteund op het vals dilemma van RENCHON)” onoverkomelijk de aanleiding is geweest tot de verschillende invullingen van het reservataire erfrecht van de langstlevende echtgenote in Frankrijk en in België. Het is de enige plausible verklaring en aanwijsbare reden voor de fundamenteel andere benaderingswijze van het statuut van de langstlevende echtgenote (Frankrijk zet in op bescherming van de kinderen ten nadele van de langstlevende echtgenote (zie *supra* nr. 18, 27, 40 en 46); België zet in op bescherming van de langstlevende echtgenote ten nadele van de kinderen<sup>271</sup> (hoewel het nieuwe erfrecht daaraan remedieert<sup>272</sup>). Bijgevolg hypothekeert dit uitgangspunt een eerlijke hervorming van het statuut van de langstlevende echtgenote. Indien het recht “liefde als fundament voor een billijk erfrecht”<sup>273</sup> als uitgangspunt zou nemen, en op basis van *dat uitgangspunt* de reserve van de langstlevende echtgenote zou beoordelen en toetsen aan de realiteit, zou een optimaler statuut van de langstlevende echtgenote uit de bus kunnen komen. Ik hoop rechtsleer aan te sporen om daarover te reflecteren. Indien men zou beseffen dat in deze materie kiezen (wat België en Frankrijk *de facto* wél hebben gedaan door de jaren heen) niet altijd verliezen is, dan begrijpt men onmiddellijk dat het bijna niet meer vol te houden is niet te erkennen dat de langstlevende echtgenote een evenwaardige positie verdient.<sup>274</sup>

## CONCLUSIE

Dit seminariewerk deed onderzoek naar het statuut van de langstlevende echtgenote. Daaruit blijkt dat de langstlevende echtgenote zich heeft gesetteld als volwaardige erfgenaam naast de afstammelingen. Geen van beide landen ontkent tevens dat de langstlevende echtgenote een bijzondere plaats verdient.

<sup>271</sup> A.-L. VERBEKE, “Assepoester-erfrecht”, *T. Not.* 2003, 439.

<sup>272</sup> In 1981 was de heersende opinie alleszins om de langstlevende echtgenote een goede bescherming te verlenen, zie J.-L. RENCHON, “«Pirates en vue »... Les enfants à la succession de leur père ou de leur mère” in A.-L. VERBEKE, J.M. SCHERPE, C. DECLERCK, T. HELMS en P. SENAËVE (eds.), *Confronting the frontiers of family and succession law – Liber amicorum Walter Pintens*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 1172 en 1175.

<sup>273</sup> Eigen mening.

<sup>274</sup> De kritiek van VERBEKE, die door RENCHON in vraag wordt gesteld, houdt daarom dus wél steek, want men kan er niet omheen dat de liefde ook en in de eerste plaats speelt tussen echtgenoten: J.-L. RENCHON, “«Pirates en vue »... Les enfants à la succession de leur père ou de leur mère” in A.-L. VERBEKE, J.M. SCHERPE, C. DECLERCK, T. HELMS en P. SENAËVE (eds.), *Confronting the frontiers of family and succession law – Liber amicorum Walter Pintens*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 1170; A. VERBEKE, “Le conjoint survivant, prolongement du couple. Protection du conjoint survivant par contrat de mariage” in Y.H. LELEU, A. VERBEKE, J.F. TAYMANS en M. BOURGEOIS (eds.), *Le couple – décès*, Brussel, Larcier, 2009, 24.

De langstlevende echtgenote heeft zich echter ook gesetteld als atypische erfgenaam. Dat bewijzen de oplossingen die door de Belgische en Franse wetgevers worden aangereikt. België en Frankrijk hebben dit atypisch karakter op een andere wijze geïnterpreteerd, wat heeft geleid tot de verschillende uitkomsten. De positie van de langstlevende echtgenote in België is abstracter dan in Frankrijk, doch beter, gelet op haar reservatair erfrecht. De hervorming in 2017 (zoals bijvoorbeeld afschaffing regels inbreng, ...) doet vermoeden dat België stelselmatig enkele stappen zet richting het Franse erfrecht. De positie van de langstlevende echtgenote in Frankrijk is zwakker dan in België, doch concreter en daarom soms beter aangepast. Gelet op het feit dat de laatste hervorming dateert van 2006, is het moeilijk in te schatten welke weg Frankrijk in de toekomst zal inslaan en of ze meer mogelijkheden zal invoeren (zoals nu in België) om familiale conflicten te vermijden.

**De positie** van de langstlevende echtgenote ten aanzien van (niet)-gemeenschappelijke kinderen, in het bijzonder met betrekking tot haar voorbehouden erfaanspraak is bijgevolg een volwaardige, doch atypische positie. Dat atypisch karakter wordt dus in het bijzonder bevestigd met betrekking tot haar voorbehouden erfaanspraak, zo bevestigt mijn onderzoek.

Dat de langstlevende echtgenote een volwaardige erfgenaam geworden is, naast de afstammelingen, bevestigen de voorgaande Belgische en Franse wetwijzigingen dus. Beide wetgevers vetrekken evenwel van verschillende uitgangspunten. Mijn doelstelling met dit seminariewerk is om, door en na grondige analyse van de verschillende evoluties die rondom het positioneel kader van de langstlevende echtgenote zichtbaar zouden worden, een brug te kunnen vormen tussen beide uitgangspunten en zo de positie van de langstlevende echtgenote in België (beter, maar abstract) te verzoenen met die in Frankrijk (zwakker, maar concreter) (en zodoende een gulden middenweg te vinden). Om die reden wens ik een voorstel te doen, met het oog op de toekomst. Rechtsvergelijking is daarbij cruciaal als criterium om de positie van de langstlevende echtgenote te evalueren. Zie hier mijn antwoord op de **ideale positie** van de langstlevende echtgenote ten aanzien van (niet)-gemeenschappelijke kinderen, in het bijzonder met betrekking tot haar voorbehouden erfaanspraak.

*Voorstel: van een concreter ingevulde plicht naar een koppeling tussen erfrecht en liefdesvermogensrecht.*

De vraag rijst vaak of door de rigiditeit van een dwingend erfrechtelijk mechanisme zoals de reserve ten voordele van de langstlevende echtgenote het evenwicht tussen haar en de kinderen niet aan een zijden draad komt te hangen. De reserve wordt gezien als olie op het vuur, des te meer omdat ze niet aangepast is aan ieders concrete gezinssituatie.



Ondanks de waarheid die schuilt in deze overweging, kan en mag dit volgens mij niet leiden tot een directe afschaffing van de reserve van de langstlevende echtgenote (vergelijk het met een guillotine). Ik pleit voor een realistischere en genuanceerdere aanpak van de problematiek. De samenleving moet zich kunnen aanpassen aan een hervorming. Bovendien zijn de publieke opinie en geschiedenis twee valabele argumenten die het behoud van de reserve *anno* 2018 nog steeds rechtvaardigen. De studie van de Koning Boudewijnstichting wijst uit dat 71% van de ondervraagden het als hun plicht zien om iets na te laten aan hun echtgeno(o)t(e). Persoonlijk vind ik dat het erfrechtelijk principe van de reserve die plicht het beste waarborgt. Daarnaast mag de geschiedenis niet worden verwaarloosd. Het staat vast, en dat bevestigen België en Frankrijk, dat de langstlevende echtgenote een materieel levenskader moet kunnen afdwingen na overlijden van de erflater. Ik verdedig dan ook met verve om dit levenskader dwingend te laten toekomen aan de langstlevende echtgenote, in plaats van bijvoorbeeld een schuldvordering toe te kennen ten laste van de nalatenschap om dit levenskader af te dwingen.

Het fundamentele probleem betreffende de reservataire positie van de langstlevende echtgenote in België situeert zich in de aard van diens reserve. Het is haar abstract karakter (vruchtgebruik, abstract breukdeel) dat nefast is voor familiale gezinssituaties. In plaats van de bescherming ten voordele van de langstlevende echtgenote af te bouwen om familiale conflictsituaties te vermijden (wat de Belgische wetgever *de facto* heeft gedaan, door bijvoorbeeld de regels m.b.t. inbreng af te schaffen, ...) zou de samenleving beter gebaat zijn met de concretisering van de reserve. In dat opzicht is het cruciaal om over de grenzen heen te kijken. Ik moedig de Belgische wetgever aan om na te denken over een *legal transplant* (wat mogelijk zou moeten zijn, gezien de achtergrond van beide landen) van enkele Franse principes.

Vooreerst kan het abstract karakter (vruchtgebruik) van de concrete reserve worden geconcretiseerd door, zoals in Frankrijk, aan de langstlevende echtgenote het recht toe te kennen om een jaar na overlijden, gratis en dwingend krachtens het huwelijksvermogensrecht gerechtigd te zijn op huur van de gezinswoning (naast het reeds bestaande recht van levenslange bewoning). Eventueel zou dat jaar kunnen worden opgetrokken tot 3 jaren. Het gaat vooral om een overgangperiode waarin, in de hypothese dat een familiaal conflict zich aanbiedt, onderhandeld kan worden over de afhandeling van het vermogen van de erflater. In dat tijdsbestek kan de langstlevende echtgenote zich verzekeren van een levenskader, zonder dat zij voor een voldongen feit komt te staan. Indien geen familiaal conflict ontstaat (en naar mijn mening mag ook met die hypothese in het erfrecht rekening worden houden), is de verhouding tussen de langstlevende echtgenote en (niet)-gemeenschappelijke kinderen vereenvoudigd.

Persoonlijk vind ik het genuanceerde *ab intestato* erfrecht van de langstlevende echtgenote een grote verdienste van het Franse erfrecht (in tegenstelling tot het reservataire erfrecht van de langstlevende echtgenote daar). De langstlevende echtgenote heeft, ingeval zij in samenloop komt met afstammelingen, een keuzerecht tussen 1/4<sup>e</sup> van de nalatenschap in volle eigendom of de volledige nalatenschap in vruchtgebruik. Ik stel dan ook ten tweede voor om dat keuzerecht te implementeren in de reserveregeling naar Belgisch recht. Op die manier wordt er opnieuw geremedieerd aan het abstracte karakter van de reserve. De langstlevende echtgenote kan haar keuze immers aanpassen aan de concrete familiale situatie. In tegenstelling tot Franse wetgeving, vind ik wel dat die keuzemogelijkheid ook moet gegarandeerd worden in nieuw samengestelde gezinnen.

Op die manier kan het Belgische erfrecht de nadelen van het rigide reservemechanisme opvangen. Het erfrecht is hiermee beter aangepast aan elke concrete gezinssituatie. De reserve blijft evenwel voorlopig nog bestaan.

Vervolgens, eenmaal die hervorming zich in de praktijk manifesteert, is de koppeling tussen erfrecht en huwelijksvermogensrecht de volgende stap om de bescherming van de langstlevende echtgenote op een andere manier in te vullen. Frankrijk en België zijn op dat vlak tot dusver weinig creatief geweest, op één uitzondering na. Frankrijk koppelt het gratis huurrecht ten voordele van de langstlevende echtgenote immers aan het huwelijksvermogensrecht. Dat smaakt naar meer. België en Frankrijk zouden de verhoudingen tussen de langstlevende echtgenote en (niet)-gemeenschappelijke kinderen nog meer kunnen optimaliseren (en vooral vereenvoudigen) door de bescherming van de langstlevende echtgenote naar het huwelijksvermogensrecht te transponeren (en zodoende het begrip reserve anders in te vullen). Een dwingende participatie in de huwelijksaanwinsten vertolkt die koppeling tussen erfrecht en huwelijksvermogensrecht.

De positie van de langstlevende echtgenote is nu geconcretiseerd. Haar bescherming is volledig verschoven naar het huwelijksvermogensrecht (zowel concrete als abstracte reserve). Deze simplificatie zou voor de samenleving, die nu wordt geconfronteerd met een complex erfrecht en tal van uitzonderingen, een enorme opluchting zijn. Er is ten eerste meer duidelijkheid over de positie die de langstlevende echtgenote inneemt. Ten tweede worden conflicten bij verdeling van de nalatenschap vermeden; de verdeling is al gemaakt. Ook nieuw samengestelde gezinnen zouden daar baat bij hebben. In plaats van de vordering tot inkorting aan de langstlevende echtgenote te ontnemen, indien schenkingen door erflater zijn gedaan voor het huwelijk, weten (stief)ouders en (stief)kinderen nu beter wat hen toekomt: er is immers een periode *voor* en een periode *na* het huwelijk.

Of: er is een periode *voor* en een periode *na* de liefde.<sup>275</sup> Die liefde bestaat immers ook bij wettelijk en feitelijk samenwonenden. Het is te betreuren dat de positie van de langstlevende echtgenote heden ten dage nog steeds statusgebonden is. Het huwelijk zou geen grondslag voor haar erfrecht mogen zijn. Een andere grondslag bewerkstelligt trouwens ook dat stiefkinderen kunnen erven. Het erfrecht moet dus op zoek gaan naar een andere grondslag voor het erfrecht van de langstlevende echtgenote. Die discussie valt echter buiten het bestek van dit seminarie. Misschien een interessante invalshoek voor een nieuw onderzoek?

## TANTE-KAAT CONCLUSIE

In mijn tante-Kaat voorbeelden heb ik het erfrecht enigszins zwart-wit voorgesteld. Een klassiek gezin is altijd gelukkig, een nieuw samengesteld gezin is dat nooit. Dat is natuurlijk slechts hypothetisch; Het erfrecht moet niet altijd denken dat een stiefouder een boeman is, net zoals het evenmin naïef moet zijn en denken dat elk klassiek gezin op roze wolven leeft.

Dit seminariewerk heeft de evolutie van het erfrecht van de langstlevende echtgenote onderzocht en geanalyseerd welke plaats ze *anno* 2018 inneemt. Ik heb daarbij opvallende verschillen tussen België en Frankrijk waargenomen. Ongeacht of het een klassiek dan wel een nieuw samengesteld gezin betreft, zal de langstlevende echtgenote in België een financiële bescherming hebben. Dat kan haar niet zomaar worden ontnomen. In Frankrijk daarentegen heeft ze die financiële bescherming enkel als er geen kinderen zijn. Die financiële bescherming kan haar wel, door een testament, worden ontnomen.

België en Frankrijk hebben het erfrecht hervormd, om familiale conflicten te vermijden. In beide landen kan een familie nu bijvoorbeeld samenzitten om te bespreken wie wat krijgt bij overlijden. Die hervorming had natuurlijk ook een impact op de plaats van de langstlevende echtgenote in de familie, net omdat de verhouding tussen haar en de (stief)kinderen ook conflicten kan veroorzaken. Daarom kan bijvoorbeeld een nieuwe echtgenoot (Dirk in mijn tweede voorbeeld) geen financiële bescherming meer laten gelden op schenkingen die aan de kinderen (Fien en Joost) door de erflater (Sarah) zijn gedaan voor het huwelijk (tussen Dirk en Sarah). In Frankrijk bijvoorbeeld heeft de nieuwe echtgenoot (Dirk) recht op  $1/4^e$  van het vermogen van Sarah (als Sarah Dirk niet onterft, waar we niet van uitgaan) in volle eigendom. Dat betekent dat de kinderen (Fien en Joost) niet moeten aankloppen bij de stiefouder (Dirk) als ze een stukje erfenis willen afkopen.

---

<sup>275</sup> Mijn aspiraties voor dit laatste voorstel haal ik bij mijn grootvader. Hij kan als geen ander het woord liefde capteren en heeft steeds gepleit voor een andere invulling van het huwelijk. De liefde zou moeten zegevieren als grondslag voor een billijk relatievermogensrecht.

De financiële bescherming van de langstlevende echtgenote blijft evenwel bestaan (zeker in België). Dat betekent dat (ook in het tweede voorbeeld) de langstlevende echtgenote nog steeds haar deel kan opeisen. In mijn inleiding vroeg ik of *“mama Sarah en ‘stief’papa Geert steeds recht moeten hebben op de helft van papa Dirk en mama Sarah hun vermogen of moet er in beide gevallen de mogelijkheid bestaan om de langstlevende echtgenote te onterven”*. Ik heb die vraag met ja beantwoord, omdat ik vind dat het een morele plicht is van eenieder om aan uw echtgeno(o)t(e) iets na te laten bij overlijden, net zoals het uw morele plicht is om iets na te laten aan uw kinderen.

Dit kan inderdaad evenwel een bron zijn voor familiale conflicten (tweede voorbeeld). Dat ontkent dit seminariewerk niet. Daarom heeft het naar een oplossing gezocht, door over de grenzen heen naar het Franse erfrecht te kijken. Het is belangrijk dat het erfrecht aan gezinnen de mogelijkheid geeft om die oplossing te kiezen die het best bij de concrete gezinssituatie past.

Eerst en vooral mag de langstlevende echtgenote niet in de kou blijven staan na overlijden van de erflater. Daarom moet ze minstens 3 jaren in de gezinswoning kunnen blijven wonen.

Ten tweede veroorzaakt het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenote in België problemen. Zij (zowel Sarah in het eerste voorbeeld als Dirk in het tweede voorbeeld) mag immers steeds de helft van de nalatenschap blijven gebruiken. Dat vruchtgebruik kan misschien in bepaalde situaties een betere oplossing zijn, maar in andere dan weer niet. Daarom zou het beter zijn een keuzerecht in te voeren tussen vruchtgebruik of volle eigendom, zoals in Frankrijk het geval is. Dat zou bijvoorbeeld een goede oplossing kunnen zijn voor nieuw samengestelde gezinnen (tweede voorbeeld, Dirk met Fien en Joost). Dit keuzerecht mag de langstlevende echtgenote altijd uitoefenen (het kan haar als het ware niet worden ontnomen).

Ten derde moet het erfrecht worden vereenvoudigd, zodat elk gezin beter begrijpt wie wat erft. Het zou daarom beter zijn om dit vanaf het huwelijk al te weten. Op die manier worden familiale conflicten bij overlijden vermeden (in het tweede voorbeeld zouden Fien en Joost immers beter begrijpen dat wanneer Dirk met hun mama trouwt, zij niet alles verliezen).

Natuurlijk moeten twee mensen, zowel in het eerste (Sarah en Geert) als in het tweede voorbeeld (Dirk en Sarah) ook de keuze kunnen hebben om niet te trouwen. Dat zou geen afbreuk mogen doen aan de financiële bescherming van de (stief)ouder. Die discussie valt echter buiten het bestek van dit seminarie. Misschien een interessante invalshoek voor een nieuw onderzoek?